

POLIISIEN KÄYTTÄMÄT KUULUSTELUMENETELMÄT SUOMESSA

Kyselytutkimus kuulustelumenetelmien käytöstä Suomen poliisilaitoksille

Noora Armila

3/2021

TIIVISTELMÄ

Noora Armila: Poliisien käyttämät kuulustelumenetelmät Suomessa

Opinnäytetyön muoto: tutkimuksellinen

Julkisuusaste: julkinen

Ohjaaja: Jasmin Kaunisto

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tämä opinnäytetyö käsittelee poliisien käyttämiä kuulustelumenetelmiä Suomessa. Maailmalla on tutkittu runsaasti kuulustelumenetelmiä ja niiden toimivuutta. Opinnäytetyön teoriaosuudessa paneudutaankin pääosin englanninkieliseen oikeuspsykologiseen tietoon maailmalla tutkituista ja tunnetuista kuulustelumenetelmistä. Opinnäytetyössä käsitellään kuulusteluissa huomioitavaa lainsäädäntöä ja tarkastellaan poliisin perus- ja täydennyskoulutuksessa annettavaa kuulusteluopetusta. Opinnäytetyönä toteutetun kyselytutkimuksen tarkoituksena oli selvittää millaisia kuulustelumenetelmiä suomalaispoliisit käyttävät, tuntevatko he maailmalla tunnetuimpia kuulustelumenetelmiä ja kuinka suomalaispoliisien kuulustelumenetelmien käyttö ja tuntemus vertautuu suhteessa maailmalla tutkittuihin menetelmiin. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä toimii poliiseille suunnattu kyselytutkimus, johon on vastannut 166 poliisia ympäri Suomen. Kyselyn tuloksia on analysoitu teemoittamalla ja luokittelemalla sekä vastausten keskiarvon tai vastausprosenttien avulla.

Opinnäytetyön keskeisimpien tulosten mukaan suomalaispoliisit tuntevat ja käyttävät maailmalla tunnettuja kuulustelumenetelmiä heikosti. Poliisit korostivat tilannekohtaisuutta monissa kuulusteluihin liittyvissä asioissa. Suomalaiset poliisit käyttävät kuulusteluissa pääsääntöisesti avointa kerrontaa ja kysymys-vastaus-tekniikkaa, ja heidän oli vaikea nimetä tai määritellä käyttämiään kuulustelumenetelmiä. Aikuisten kuulusteluiden videoiminen oli satunnaista ja harvinaista, ja poliisit kokivat, että siihen tulee olla erityinen syy. Poliisien kuulustelujen teoreettinen ja käytännön osaaminen perustui vastausten mukaan enimmäkseen poliisin peruskoulutukseen sekä käytännön työssä soveltamiseen. Poliisit toivoivat täydennyskoulutusta kuulusteluihin liittyen. Opinnäytetyön tarkoitus on kuulustelukäytäntöihin liittyvän tutkimustiedon lisäksi tuoda esiin kuulustelumenetelmien merkitystä kuulustelutyössä sekä poliisien koulutustarpeita kuulusteluihin liittyen. Opinnäytetyön tuloksia tulisi hyödyntää poliisin perustutkinto- ja täydennyskoulutusta kehittäessä sekä rikostutkijoiden ammattitaidon ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

Sivumäärä: 55

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 3/2021

Avainsanat: kuulustelut, kuulustelumenetelmät, kuulustelutekniikka, kyselytutkimus, poliisikoulutus

ABSTRACT

Noora Armila: Interrogation methods used by police in Finland

Form of the thesis: research

Degree of publicity: public

Supervisor: Jasmin Kaunisto

Degree: Police University College (Bachelor)

This thesis addresses interrogation methods used by the Finnish police. There is a large body of international research on interrogation methods and their efficacy. The theoretical part of this thesis concentrates on international forensic psychology research literature on interrogation methods. The thesis covers Finnish legislation on conducting interrogations and examines interrogation training during basic and in-service police training. The purpose of the research questionnaire was to observe what interrogation methods are used by the Finnish police, whether they are familiar with internationally used interrogation methods and how the usage and knowledge of interrogation methods in Finland compares to internationally researched methods. The research method is a questionnaire and the sample includes 166 police officers from all over Finland. Analyses are done by categorizing responses into themes and by examining averages or response rates.

The most significant results show that police officers in Finland are not familiar with international interrogation methods and the level of their usage is low. The respondents emphasized the importance of case-by-case consideration in interrogation situations. The Finnish police use mainly open questions and a question-answer-technique, and the respondents had difficulty with naming or defining the actual interrogation methods used. Video recording adult interrogations was random and rare, and the Finnish police officers felt that it had to be justified with a special reason. The results show that the officers' theoretical and practical knowledge on interrogation was based on mainly their basic training and practical applications at work. The police officers requested more in-service training on interrogations. The purpose of the thesis, in addition to gathering research information on the practice of interrogations, is to highlight the importance of interrogation methods in connection to interrogation work and training needs concerning interrogations. These results could be utilized for developing basic and in-service training, and for maintaining and developing the expertise of criminal investigators.

Pages: 55

Review month and year: 3/2021

Keywords: interrogation, interrogation methods, interrogation technique, survey, police training

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUSKYSYMYKSET	4
3 KUULUSTELUT OSANA ESITUTKINTAA.....	4
3.1 Kuulusteluissa huomioitava lainsäädäntö.....	4
3.2 Kuulustelun lähtökohdat ja suunnittelu	7
4 KUULUSTELUMENETELMÄT JA MALLIT.....	8
4.1 Kognitiivinen haastattelu	8
4.2 NICHD-haastattelurunko	10
4.3 SUE-malli.....	12
4.4 REID-tekniikka	14
4.5 Mäkelän malli	17
5 KUULUSTELUOPETUS POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUSSA	18
5.1 Poliisin amk-perustutkinto	18
5.2 Poliisin täydennyskoulutus	19
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	20
6.1 Aineiston keruu ja tutkimukseen osallistujat	20
6.2 Tutkimusmenetelmät ja aineiston analyysi	21
6.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	23
7 TUTKIMUSTULOKSET	25
7.1 Kuulusteluissa käytettävät kysymykset.....	25
7.2 Kuulusteluissa käytetyt menetelmät ja tekniikat.....	27
7.2.1 Avoin kerronta asianomistajan ja todistajan kuulustelussa.....	27
7.2.2 Rikoksesta epäillyn kuulustelut ja näytön käyttäminen.....	29
7.2.3 Aikuisten kuulusteluiden videointi	31
7.3 Kuulusteluihin liittyvät asenteet ja uskomukset.....	33
7.4 Maailmalla tutkittujen kuulustelumenetelmien tuntemus ja käyttö	36
7.5 Poliisin koulutus ja työssä soveltaminen kuulusteluosaamisen perustana	37
7.6 Toive kuulusteluiden lisäkoulutuksesta.....	38
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	38
8.1 Suomalaispoliisien kuulustelumenetelmien tuntemus on vähäistä.....	39
8.2 Suomalaiset poliisit eivät käytä varsinaisia kuulustelumenetelmiä tai tekniikoita	40
8.3 Poliisien toive kuulusteluiden lisäkoulutuksesta ja ammattitaidon ylläpitämisestä.....	43
9 LOPUKSI.....	44
LÄHTEET	45
LIITE 1: POLIISEILLE SUUNNATTU KYSELYLOMAKE	48
LIITE 2: TUTKIMUSLUPA POLIISIHALLITUKSELTA	51
LIITE 3: SAATEKIRJE JA LINKKI KYSELYYN.....	55

1 JOHDANTO

Jo opintojen alussa poliisiopiskelijalle tehdään selväksi esitutkinnan merkitys ja vaikutus koko rikosprosessiin. Kuulustelut ovat oleellinen osa esitutkintaa, jossa onnistuminen on pitkälti tutkijan osaamisen varassa. Kuitenkaan kovin syvää luotaavia opintoja kuulusteluihin liittyen, varsinkaan erilaisiin tutkittuihin kuulustelumenetelmiin ja tekniikoihin, ei Poliisiammattikorkeakoulussa ole. Kuulustelutyön merkittävyyden kannalta kuulustelutaitojen- ja menetelmien opetus on tärkeää, eikä kuulusteluosaamista voi jättää vain työssäoppimisen tai kollegoilta siirtyvän tiedon varaan.

Tämän opinnäytetyön lähtöoletus on, että suomalainen poliisi ei välttämättä juurikaan tunne maailmalla tunnettuja ja tieteellisesti tutkittuja kuulustelumenetelmiä, eikä niitä siten myöskään käytetä kuulusteluissa. Hypoteesin taustalla on se, että Suomessa ei tiettävästi systemaattisesti kouluteta tiettyjen kuulustelumenetelmien käyttöä. Kuulustelumenetelmien tuntemattomuutta suomalaisessa poliisikulttuurissa lisää se, ettei tietoa kuulustelumenetelmistä juurikaan löydy suomen kielellä. Oma-aloitteinen perehtyminen vieraskieliseen tutkimustietoon voi olla haastavaa, ja yhtä lailla tutkimustieto jalkautuu usein hitaasti työelämään ja käytäntöön. Kuitenkin tiettyjä kuulustelumenetelmiä on vaikea itsenäisesti ottaa haltuun ilman ohjausta ja harjoittelua sekä teoreettista asiantuntemusta.

Poliisin suorittama kuulustelu on mielenkiintoinen ja haastava tehtävä, joka vaatii monipuolista erityisosaamista- ja tietoa, jossa kuulustelijan on tiedettävä lainsäädännölliset seikat, hallittava taktiset ja tekniset keinot rikostutkinnassa, hallittava vuorovaikutusta ja ylipäätään ymmärrettävä ihmisten käyttäytymisestä ja rikoksen tekemisen vaikuttamista psykologisesta näkökulmasta. Usein ajatellaan, ettei kuulustelutaitoja voi opettaa, vaan se olisi jokin synnynnäinen taito. Kuitenkin kaikilla on lähtökohtaisesti valmiudet lähteä kehittämään poliisin työhön kuuluvia vuorovaikutus- ja kuulustelutaitoja. Kuulusteluihin liittyvä osaaminen mielletään usein taidoksi, jonka nuorempi virkamies oppii vanhemmalta, ja tällaisen perimätiedon mukana saattaa kulkea niin toimivia kuin toimimattomia tapoja. (Ellonen ym. 1996, 1–4.) Suomalainen poliisikoulutus muuttui perustasoisesta tutkinnosta korkeakoulututkinnoksi vasta vuonna 2014, joka voi osin selittää, ettei poliisikoulutus vielä elä viimeisimmän tieteellisen tutkimustiedon valossa. Poliisin ammatti on käytännönläheinen ja se mielletään edelleen niin sanotusti käsityöläisammattiksi, joka opitaan käytännön tekemisellä.

Opinnäytetyön lähdekirjallisuus koostuu pääosin englanninkielisistä artikkeleista tai kirjallisuudesta, sillä suomenkielistä tutkimustietoa kuulustelumenetelmistä ei juurikaan ole saatavilla. Poliisiammattikorkeakoulun kirjastosta löytyy muutama kuulusteluita käsittelevä suomenkielinen teos: Ellosen, Karsisen ja Nykäsen Kuulustelutaktiikka vuodelta 1996 sekä Haapasalon, Kiesiläisen ja Niemi-Kiesiläisen Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu vuodelta 2000. Pekka Santtilan ja Ghitta Weizmann-Heneliuksen toimittama Oikeuspsykologia vuodelta 2008 on teos, joka antaa psykologista näkökulmaa oikeus- ja rikosasioissa. Teokset ovat kuitenkin melko vanhoja, kun taas oikeuspsykologia psykologian

soveltamisalana on viime vuosikymmeninä kehittynyt kovaa vauhtia. Kuulusteluihin soveltuvia tutkimuksia on tehty paljon ja englanninkielistä kirjallisuutta kuulusteluista on hyvin saatavilla. Vapaasti netistä saatavilla oleva Kauniston ja Kumpuniemen (2019) oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksen kirjallinen lopputyö Rikoksesta epäiltyjen kuulustelumenetelmät toimii suomenkielisenä katsauksena kansainvälisesti tutkituimpiin kuulustelumenetelmiin.

Suomessa ei ole tehty yhtään poliiseille suunnattua tutkimusta maailmalla tunnetuimpien kuulustelumenetelmien käytöstä. Suomalaisten poliisien kuulusteluista ei juuri muistakaan näkökulmista ole tutkittu. Opinnäytetyön aihe on siten tärkeä niin opintojen kuin työelämän kannalta. Kuulusteluaiheisia opinnäytetöitä on tehty Poliisiammattikorkeakoulussa jonkun verran, mutta niissä näkökulma on enemmänkin kuulustelutilanteen, sen laki- tai muotomääräysten tai vuorovaikutuksen tarkastelussa. Teemu Karhusen YAMK-opinnäytetyössä Valot, kamera, käy! (2020) tehdyn tutkimuksen mukaan poliisiorganisaatiolla Suomessa ei ole osaamisen liittyvää tilannetietoa kuulustelutaitojen- ja menetelmien osaamistasosta, johon kuulusteluiden videoiminen oleellisesti liittyy. Tutkimuksessa todetaan suomalaisten poliisien kuulusteluosaamisen kehittämisen ja etenkin täydentävän koulutuksen tarpeellisuus sekä kuulustelijoiden palautteen tarve omasta työstään. Opinnäytetyön mukaan on vaihtelevaa, millaisia usein perimätietona saatuja kuulustelutaitoja- ja menetelmäosaamista poliisin työssä käytetään. (Karhunen 2020.)

Poliisien kuulustelukulttuuri on todettu olevan universaalisti tunnustamishakuinen. Poliisille on luontevaa haluta tunnustus, ja on kovin inhimillistä etsiä omia olettamuksia tukevia faktoja. Kuitenkin tunnustukseen tähtäävät kuulustelut voivat pahimmillaan johtaa vääriin tunnustuksiin, mikä on ongelmallista. Norjassa poliisien heikoksi paljastunut kuulustelumenetelmien tuntemus ja opetus johti merkittäviin uudistuksiin poliisien koulutuksessa. Siihen mennessä poliisien kuulusteluosaaminen oli pitkälti perustunut kollegoilta ja työssä opittuun sekä omiin kokemuksiin kuulusteluista. Norjassa on sittemmin käytetty tutkivia kuulustelumenetelmiä, jotka pohjautuvat Britanniassa kehitettyyn, yhteistyöhön pyrkivään PEACE-kuulustelumalliin. Norjassa nykyinen systemaattinen kuulustelumenetelmien käyttö mahdollistaa paremmin syyttömyysolettaman ja siten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen. (Mykhailov 2018.)

Kuulusteluissa onnistumiseksi oikeuspsykologisella tutkimustiedolla on tarjota hyödyllisiä ja tutkitusti toimivia kuulustelumenetelmiä. Tutkimustieto ei kuitenkaan aina siirry käytännön työelämään. Rikostutkijan työelämää leimaa usein paine ja kiire, eikä kuulusteluista välttämättä ehditä suunnittelemaan tai perehtymään alkutietoihin rikoksesta. Kuulusteluiden strategian puuttuminen ja epäillyn tunnustamiseen tähtäävä ote onkin tavanomainen havainto. Oikeuspsykologia on suhteellisen tuore soveltamisen ala, jota Suomessakin voitaisiin nykyistä paremmin hyödyntää poliisin työssä, esimerkiksi ennalta-estävissä työssä, kuulusteluiden valmistelussa tai muissa psykologista konsultointia vaativissa tilanteissa. Ulkomailta psykologista osaamista käytetään hyödyksi esimerkiksi Britannian, Norjan ja Hollannin poliisissa. Etenkin rikosten tutkinnan ja selvittämisen kannalta olennaisiin kysymyksiin voitaisiin

saada hyödyllistä tietoa (oikeus)psykologien osaamisesta, jossa ihmisen käyttäytyminen, motivaatio ja reagoititapa sekä kuulustelijan vaikutusmahdollisuudet näihin ovat suuressa roolissa. (Kaunisto & Kumpuniemi 2019, 3–4.)

Kuulusteluista puhuttaessa käytetään usein termejä strategia, taktiikka, tekniikka ja menetelmä. Näiden termien käyttö onkin usein päällekkäistä tai yleismaailmallista luonnehdintaa kuulustelun vuorovaikutuksesta tai kuulustelijan suhtautumistavasta kuulusteltavaa kohtaan. Kuulustelijan lähestymis- tai suhtautumistapa tai hänelle muodostunut tyyli kuulustella ei kuitenkaan voida katsoa olevan varsinaista kuulustelumenetelmän käyttöä. Kuulustelumenetelmän käytöksi voidaan katsoa vain kunkin tieteellisesti tutkitun tai strukturoidun menetelmän nimenomainen käyttö. Kuulustelumenetelmistä maailmalla tutkituimmat käsitellään tässä opinnäytetyössä, ja kuulustelumenetelmillä tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä näitä menetelmiä ja niiden tosiasiallista käyttöä.

Opinnäytetyö on merkittävä sen kannalta, että poliisien kuulusteluosaamiseen ja sen kouluttamiseen alettaisiin kiinnittää entistä enemmän huomiota. Kuulustelu on todennäköisesti mielekkäämpää myös sen tekijöille, kun hyödyllisiä työkaluja on entistä enemmän käytettävissä. Kuulustelun laatu voi vaikuttaa koko esitutkintaan, ja siten sen vaikutukset ulottuvat pitkälle koko rikosprosessiin. Kuulustelut ovat haastava ja monipuolista osaamista vaativa tilanne, ja jossa onnistumisen edellytyksenä on poliisien laadukas koulutus sekä ammattitaito. Osa opinnäytetyön teoriaperustaa tulee olemaan katsaus Poliisi-ammattikorkeakoulun opetussuunnitelmaan, ja siihen millaista kuulusteluopetusta poliiseille järjestetään. Opinnäytetyössä tarkastellaan amk-tutkintoa ja sen jälkeen tarjolla olevia täydennyskoulutuksia ja kursseja kuulusteluihin liittyen. Opinnäytetyössä on tarkoitus tutkia, millaisia kuulustelumenetelmiä työelämässä olevat suomalaispoliisit käyttävät ja ovatko nämä linjassa maailmalla tutkittujen kuulustelumenetelmien kanssa.

2 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksillä on tarkoitus saada tietoa kuulustelun nykytilanteesta Suomessa ja selvittää, miten suomalaisten poliisien kuulusteluosaaminen on linjassa tutkimustiedon kanssa. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää tuntevatko ja käyttävätkö poliisit työssään tutkimusten perusteella parhaiksi tiedettyjä kuulustelumenetelmiä.

Opinnäytteen tutkimuskysymykset ovat:

1. Kuinka hyvin työelämässä olevat suomalaispoliisit tuntevat erilaisia kuulustelumenetelmiä?
2. Mitä kuulustelumenetelmiä poliisit Suomessa käyttävät?
3. Ovatko poliisien käyttämät kuulustelumenetelmät linjassa poliisikuulusteluita koskevan tieteellisen tutkimustiedon kanssa?

3 KUULUSTELUT OSANA ESITUTKINTAA

Kuulustelut ovat osa poliisin suorittamaa esitutkintaa, ja kuulusteluista säädetään esitutkintalain (ETL 2011/805) 7 luvussa. Tässä luvussa käydään läpi tämän opinnäytetyön kannalta oleelliset kuulusteluita koskevat laki- ja muotomääräykset. Lisäksi käsitellään kuulusteluiden lähtökohdat ja suunnittelu.

3.1 Kuulusteluissa huomioitava lainsäädäntö

Poliisi on esitutkintaviranomainen, joka suorittaa esitutkintaa syyttäjän syyteharkintaa ja tuomioistuinta varten, ja esitutkinnan toimien kannalta on harkittava, kuinka ne ilmenevät aikanaan tuomioistuimessa (Rantaeskola 2019, 158–159). Esitutkintalain 1 luvun 2 § mukaan esitutkinnassa tulee selvittää:

- asian laatu huomioon ottaen epäilty rikos, ja sen teko-olosuhteet,
- rikoksella aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty,
- asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksesta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat,
- mahdollisuus palauttaa rikoksella hankittu omaisuus,
- rikoksesta tuomittavan menettämisseuraamuksen ja asiaomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi,
- asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 § nojalla pyytää syyttäjää ajamaan vaatimustaan, ja
- suostuuko asianomistaja ja rikoksesta epäilty asian käsittelyyn käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvun mukaisessa kirjallisessa menettelyssä.

- Esitutkinta on valmisteltava siten, asianosaisten etujen valvominen ja syyteharkinta suoritetaan asianmukaisesti ja todisteet voidaan ottaa vastaan yhdellä kerralla pääkäsitelyssä tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

Esitutkinnassa on siis huomioitava sekä rikoksesta epäillyn syyllisyyttä että syyttömyyttä puoltavat seikat, ja mitä muuta näyttöä asiassa on. Asian laatu huomioon ottaen epäilty rikos ja sen teko-olosuhteet tarkoittavat tunnusmerkistötekijöiden (rikoslaissa rangaistavaksi säädetyn teon kuvailu, johon sisältyy sen rangaistavuusasteikko) selvittämistä esitutkinnassa. Rikoksen tunnusmerkistötekijät heijastuvat rangaistuksen pituuden määrittelyyn. (Rantaeskola 2019, 49–52, 163.) Rikoslain (1889/39) 6 luvun 4 § mukaan rangaistus on mitattava (rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen mukaan) siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään tekijän muuhun syyllisyyteen.

Oikeudenkäymiskaaren (OK 2015/732) 17 luvun 1 § mukaan tuomioistuimella on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja koskeva harkinta- ja päätösvalta siitä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen tulee perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioida todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä. Näyttötaakka on rikosasioissa usein syyttäjällä, mutta myös asianomistaja voi käyttää toissijaista syyteoikeuttaan, ja tällöin näyttötaakka on asianomistajalla itsellään (Rantaeskola 2019, 232). Tuomioistuimen harkinnassa on, mikä merkitys rikoksesta epäillyn tunnustamisella tai tunnustamisen peruuttamisella on todistelun kannalta. Pelkkä tunnustus ei siis riitä todisteeksi rikosasiassa, vaan rikoksesta epäillyn syyllisyydestä on oltava muutakin näyttöä. (Rantaeskola 2019, 241.)

Pääsääntöisesti esitutkinnassa annettua kertomusta ei saa käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, ellei laissa toisin säädetä, paitsi jos kertomuksen antajaa ei voida kuulustella pääkäsitelyssä tai sen ulkopuolella tai hän on jäänyt tavoittamatta eikä asian ratkaisemista voi enää viivyttää (OK 17:24.2). Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:ssä säädetään todisteen hyödyntämiskiellosta, joka liittyy myös esitutkinnassa annetun kertomuksen käytöstä todisteena. Sen mukaan kiduttamalla, epäillyn itsekriminointisuoja loukkaamalla tai asiattomalla kohtelulla hankittua lausumaa ei saa hyödyntää todisteena (OK 17:25). Jos kuultava suullisesti poikkeaa lausumassaan siitä, mitä hän on aiemmin lausunut tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle, tai hän ei anna lausumaa, voidaan kuultavan aiempaa lausumaa käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen lausuma poikkeaa aiemmin lausutusta tai kuultava ei ole lausumaa antanut (OK 17:47).

Esitutkintalain (ETL 2011/805) 7 luvun 10 §:ssä 17.10. tehdyn (2014/818) muutoksen mukaan ennen kuulustelua kuultavalle on ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa, oikeudesta pyytää kuulustelutodistaja paikalle sekä kielelliset oikeutensa. Rikoksesta epäillylle on yksilöitävä teko, josta häntä epäil-

lään, ja ilmoitettava itsekriminointisuoja eli oikeudesta olla myötävaikuttamasta rikoksensa selvittämiseen ja olla vaiti kuulusteluissa, oikeudesta avustajaan sekä milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Lisäksi on tehtävä ilmoitukset muista oikeuksista, jotka ovat esitutkintalain 4 luvun 16 §:ssä säädetty, ellei niistä ole aiemmin tehty ilmoitusta. (ETL 7:10.) Syyttömyysolettaman mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä (ETL 4:2). Ennen kuulustelua myös asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle ilmoitetaan totuusvelvollisuus ja rangaistusuhka, joka on säädetty perättömästä lausumasta. Lisäksi asianomistajalle ilmoitetaan, milloin hänelle voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan. Todistajalta tulee lisäksi tiedustella seikkoja, jotka voivat lain mukaan oikeuttaa tai velvoittaa häntä kieltäytymään todistamasta, ja näiden ilmetessä todistajalle ilmoitetaan, mitä esitutkintalain 7 luvun 8 § ja 9 §:ssä säädetään. (ETL 7:10.)

Lähtökohtaisesti kuulusteltavan tulee olla itse läsnä esitutkinnassa, mutta tutkijan harkitessa, ja mikäli siitä ei koidu haittaa eikä se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, voidaan lausuma antaa asiamiehen välityksellä tai tiedonsiirtovälinettä käyttäen (ETL 7:1). Kuulusteltavan kohtelun on oltava asiallista ja rauhallista. Tunnuksen tai tiettyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseen ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkaamista, pakkoa tai muita kuultavan ratkaisuvapautteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukyykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja. (ETL 7:5.) Päihtyneen tai mieleltään häiriintyneen, jonka ei voida olettaa ymmärtävän kuulusteluiden merkitystä, voidaan kuulustella vain, jos kuulustelua ei voida lykätä vaarantamatta rikoksen selvittämistä (ETL 7:3; 7:4).

Esitutkintalain 9 luvun 1 § säädetään, että esitutkintatoimenpiteestä on laadittava pöytäkirja, ja kuulustelusta kuulustelupöytäkirja, josta on käytävä ilmi, kuinka kuulustelukertomus on annettu. Kuulustelun päätyttyä kuulusteltavan on annettava tarkastaa kuulustelukertomus ja tehdä siihen tarvittavat lisäykset tai korjaukset (ETL 9:2). Kuulusteltavan kertoma tulisi välittyä kuulustelukertomuksesta. Kuitenkin tässä kohtaa tiedon välittyessä yhdeltä toiselle, on virheiden mahdollisuus, mikä kuulustelijan on oleellista tiedostaa. Parhaiten kuulusteltavan kertoman tosiasiallinen sisältö välittyy sen dokumentoinnilla ääni- ja videotallenteelle, joka on myös jälkikäteen tarkasteltavissa. Kuulustelut voidaan siis nauhoittaa kaikissa tapauksissa, eikä siihen tarvita painavia syitä. (Rantaeskola 2019, 255–256.) Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta ääni- ja kuvatallenteeseen säädetään esitutkintalain 9 luvun 3 §:ssä seuraavasti:

”Kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.”

Esitutkintalain 9 luvun 4 § mukaan kuulustelut on videoitava, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, eikä kuultavaa voida nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. ETL 9:4 mukaisissa tilanteissa videoitu kuulustelu ohjeistetaan litteroimaan eli kirjoittamaan sanasta sanaan kirjalliseksi kertomukseksi, ja liittämään se todisteena käytettävän tallenteen kanssa esitutkintapöytäkirjaan. ETL 9:3 mukaisessa videoinnissa litterointia ei ole ohjeistettu tekemään. (Poliisihallitus 2016, 19–20.) Molemmissa tapauksissa kuulusteltavalla on oikeus tarkastaa videotallenne kuulustelun jälkeen ja tehdä siihen tarvittavat tarkennukset (ETL 9:2).

3.2 Kuulustelun lähtökohdat ja suunnittelu

Lähtökohtaisesti kuulustelussa tulee selvittää kaikki, mitä kuulusteltava asiasta tietää. Kuulustelun tavoite voi yksinkertaisimmillaan olla kuulustelukertomuksen laatiminen pohjaksi syyteharkinnalle ja mahdolliselle tuomioistuimen käsittelylle. Muiden mahdollisten todisteiden puuttuessa kuulustelukertomukset voivat olla ainoita todisteita, ja tällöin niiden merkitys korostuu. Kuulustelun keinoin voidaan saada tietoa myös rikosentekijän motiiveista tai teon tahallisuudesta. Kuulustelukertomus on kuitenkin aina jonkun subjektiivinen näkemys asioista, johon vaikuttavat kuulusteltavan tunteet, ajatukset sekä ylipääntään motivaatio asioista kertomiseen. Yhtä lailla kuulustelijan vuorovaikutus ja sanaton sekä sanallinen viestintä vaikuttavat kuulustelutilanteeseen ja kuulusteltavan kertoman tulkintaan. (Ellonen ym. 1996, 6–8.) Kuulusteluun valmistautuessa tulisi tavoitella oikeudellisia tosiseikkoja, ja kyetä hankkimaan kattavasti tietoa esimerkiksi rikoksen tunnusmerkistökiteijöistä. Kuulustelukysymykset tulisi laatia kuulustelun tavoitetta ajatellen, jossa huolellinen asiaan perehtyminen auttaa hyödyllisen etenemistavan löytämisessä. Kuulustelun kulku ja kysymykset tulisi laatia ennalta. Toisaalta kuulustelijan tulee varautua yllätyksiin ja pystyä sopeutumaan niihin. (Haapasalo ym. 2000, 188–190.)

Kuulustelukertomuksen tulisi olla kuulusteltavan näkemys asiasta. Kuulustelijan esittämällä kysymyksillä on kuitenkin merkitystä kerrottuun ja siten sen luotettavuuteen. Kysymykset voidaan jaotella avoimiin (”Kerro mitä tapahtui?”) ja suljettuihin (usein kyllä-/ei tai yhdellä sanalla vastattavissa) kysymyksiin, sekä näiden välimaastoon. Avoimiin kysymyksiin vastatessaan kuulusteltava kertoo asioita omasta näkökulmastaan, eikä tällöin kuulustelijan ajatukset ja odotukset tapahtumista pääse vaikuttamaan kerrontaan. Kuulustelija voi tarvita myös suljettuja kysymyksiä rikoksen laatu huomioon ottaen, ja etenkin jos kuulusteltava ei lähde mukaan avoimeen kerrontaan. Suljettujen kysymysten avulla voidaan tarkentaa kuulusteltavan kertomaa ja ohjailta kuulustelua haluttuun suuntaan. Vaarana kuitenkin on, että poliisi paljastaa suljetuilla kysymyksillä omia tietojaan. (Ellonen ym. 1996, 41–44.) Kuulustelukysymyksillä avustetaan kuulusteltavaa puhumaan, eikä niiden välityksellä luovuteta tietoa kuulusteltavalle. Kuulusteluissa ei saa käyttää johdattelevia kysymyksiä missään olosuhteissa (Rantaeskola 2019, 252.) Kysymykset voivat kuitenkin olla monin tavoin johdattelevia. Johdatteleva kysymys sisältää itsessään toivotun ja oletetun vastauksen (kuten ”Olit varmaan peloissasi?” tai ”Löitkö häntä nyrkillä kasvoihin?”).

Myös vaihtoehtoiset kysymykset voivat olla johdattelevia (kuten ”Oliko hänellä punainen vai musta takki?”) mikäli vastausvaihtoehtojen joukosta puuttuu oikea vaihtoehto. Tutkimusten mukaan johdattelevilla kysymyksillä saadaan virheellisiä vastauksia. (Ellonen ym. 1996, 44.)

Valtaosa poliisien suorittamien kuulusteluiden eurooppalaisista laatututkimuksista on tehty Iso-Britanniassa (Gudjonsson 2003). Tämä johtuu pääosin siitä, että kuulusteluiden tallentamista alettiin velvoittaa vuoden 1986 jälkeen, mikä on mahdollistanut kuulusteluiden tutkimisen. Myös Yhdysvalloissa on tutkittu poliisikuulusteluita. Esimerkiksi Leo 1996 (viitattu teoksessa Hartwig & Santtila 2008a) analysoi 182 kuulustelua ja erotti niistä 24 erilaista tekniikkaa, joiden ominaispiirteiksi havaittiin syyllisyyttä korostava ja tunnustamiseen pyrkivä lähestymistapa, näytön paljastaminen kuulusteluiden alussa rikoksesta epäillylle sekä kuulustelussa havaitut rikoksesta epäillyn kerronnan ristiriitaisuudet. On havaittu, että poliisikuulusteluiden suorittamistapa on vahvasti kytköksissä lakiin ja sen säännöksiin. Nykypäivän problematiikka poliisin suorittamissa kuulusteluissa ei ole enää painostaminen, vaan osaamattomuus. Poliisien osaamattomuus tulee esiin kuulusteluiden heikossa suunnittelussa ja vaikeuksissa kuulusteluita tukevan vuorovaikutussuhteen luomisessa. (Hartwig & Santtila 2008a, 225–226.)

Kauniston & Kumpuniemen (2019) tekemän kuulustelumenetelmien kirjallisuus- ja tutkimuskatsauksen mukaan kuulusteluissa tulisi pyrkiä tiedon laajaan keräämiseen ja yhteistyöhön kuultavan kanssa. Tutkittujen ja suositeltujen kuulustelumenetelmien- ja mallien käyttö todennäköisesti edistää kuulusteluissa onnistumista. Kuitenkin yksityiskohtaista menetelmän suorittamista tärkeämpää on ymmärtää kunnioitukseen ja luottamukseen perustuvan ja taitavasti suunnitellun kuulustelun merkitys. Kuulusteluita on myös suotavaa videoita. (Kaunisto & Kumpuniemi 2019, 17–18.)

4 KUULUSTELUMENETELMÄT JA MALLIT

Opinnäytetyön tietoperustassa on hyödynnetty oikeuspsykologian ja poliisipsykologian tieteenalan kirjallisuutta. Opinnäytetyön kannalta on oleellista käsitellä maailmalla tutkituimpia kuulustelumenetelmiä, joita ovat kognitiivinen haastattelu (CI; Cognitive Interview ja CIS; Cognitive Interview for Suspects), NICHHD-haastattelurunko (National Institute of Child Health and Human Development), SUE-malli (Strategic use of Evidence) ja REID-tekniikka (tunnustamiseen tähtäävä kuulustelumenetelmä). Opinnäytetyössä perehdytään myös suomalaisille poliiseille koulutettavaan Mäkelän malliin ja sen tutkimustaustaan. Kuulustelumenetelmien käyttökelpoisuutta Suomessa arvioidaan suhteessa kuulusteluihin liittyvään lainsäädäntöön.

4.1 Kognitiivinen haastattelu

Kognitiivinen haastattelu (Cognitive Interview, CI) on psykologien Fisherin ja Geiselmanin vuonna 1984 erityisesti rikostutkintaan kehittänyt kuulustelumenetelmä, joka perustuu muistin toimintaan, muistiin

palauttamiseen ja tiedon laajamittaiseen keräämiseen haastateltavalta (Memon 1999, 343). Hyvä todistajanlausunto on rikostutkinnan perusta, jossa käyttökelpoisten faktojen löytäminen voi olla ratkaisevaa jutun selvittämisessä. Onnistuneen haastattelun edellytyksenä onkin taitava ja kokenut kuulustelija. Silminnäkiän lausunto voi olla epäluotettava johtuen muistin toiminnasta tai nähdyn tapahtuman aiheuttamasta stressistä johtuen. Näiden lisäksi huonolla tekniikalla ja johdattelevilla kysymyksillä suoritettu haastattelu voi johtaa epäluotettaviin lausuntoihin. Usein todistaja voi myös yrittää miellyttää kuulustelijaa kertoen tälle faktoja, joita olettaa tämän haluavan. (Gordon & Fleisher 2019, 221.)

Geiselmanin ja Fisherin (1984) alkuperäinen kognitiivinen haastattelu sisältää seuraavat muistiin palauttamisen tekniikat:

1. Haastateltavaa pyydetään luomaan uudelleen tapahtumien olosuhteet, esimerkiksi muistelemaan tapahtumapaikan ympäristöä ja omia tuntemuksiaan tai ajatuksiaan silloin.
2. Haastateltavaa pyydetään kertomatta kaikki, mitä hän muistaa. Kuulustelija kertoo, että on tärkeää kertoa sellaisiakin yksityiskohtia, joita ei itse pidä tärkeinä.
3. Haastateltavaa voidaan pyytää kertomaan tapahtumat eri aikajärjestyksessä, esimerkiksi tapahtumien lopusta alkuun.
4. Haastateltavaa pyydetään kertomaan tapahtumat eri näkökulmasta, esimerkiksi muiden tapahtumassa paikallaolleiden silmin.

(Geiselman & Fisher 1985, viitattu teoksessa Gordon & Fleisher 2019, 222.)

Kognitiivinen haastattelu kehittyi alkuperäisestä niin kutsutuksi Enhanced Cognitive Interview:ksi, johon lisättiin haastateltavan ja kuulustelijan välisen vuorovaikutuksen ja dynamiikan merkitystä sekä molempien muistiin ja kognitiiviseen toimintaan liittyviä tekijöitä. (Fisher & Geiselman 2019, 2). Kognitiivisen haastattelun ideana on, että haastateltava tuottaa oma-aloitteisesti yksityiskohtaista tietoa tapahtuneesta, jossa kuulustelijan tehtävä on avustaa haastateltavaa asioiden muistiin palauttamisessa sekä kertomaan havainnoistaan. Aluksi kuulustelija ottaa vastaan haastateltavan oman kertomuksen, jonka jälkeen tekee tarkentavia kysymyksiä. Kuulustelijan ei pidä johdatella tai antaa viitteitä siitä, millaista tietoa haastateltavan tulisi tuottaa. (Gordon & Fleisher 2019, 221–222.)

Kognitiivinen haastattelu on kehitelty käytettäväksi uhrien (asianomistaja) tai silminnäkiöiden (todistaja) kuulusteluissa. Joissain tunnetuissa tapauksissa sitä on käytetty menestyksekkäästi niissä rikoksesta epäillyn kuulusteluissa, jossa tekijä on ollut yhteistyökykyinen. Geiselman kehitti kognitiivista haastattelua myös rikoksesta epäillyn kuulusteluun sopivaksi, jonka tuotoksena syntyi Cognitive Interview for Suspects (CIS). CIS-menetelmän tavoitteena on kerätä laajasti informaatiota epäillyltä ja suorittaa haastaminen vasta kuulustelun loppuvaiheessa ja näin paljastaa epäillyn valehtelu. (Geiselman 2012.)

CIS sisältää seuraavat vaiheet kuvauksineen:

1. Kuulustelun aloittaminen suhteen luomisella ja alkukeskustelulla, jossa kuulustelija ei korosta auktoriteettiaan ja on mahdollisimman vähän syyllistävä.
2. Avoimen kerronnan vaihe, jossa noudatetaan alkuperäisen kognitiivisen haastattelun elementtejä, eli mahdollisimman laaja-alaista kerrontaa, jossa oletuksena on, että totta puhuva tuottaa yksityiskohtaisemman kertomuksen kuin valehteleva.
3. Epäiltyä pyydetään piirtämään tapahtumia, mitä hän ei ole osannut odottaa.
4. Epäillylle esitetään avoimia kysymyksiä tarkentavassa mielessä, johon valehtelevat usein eivät anna lisää yksityiskohtia.
5. Epäiltyä pyydetään kertomaan tapahtumat päinvastaisessa järjestyksessä, mikä voi tuottaa kognitiivisia vaikeuksia valehtelijalle.
6. Epäillyn antamien tietojen ristiriitaisuudet tuodaan esiin, kuitenkin yhteistyöhengessä, ei syyllistäen epäiltyä. Esimerkiksi ”Auttaisitko minua selventämään tämän?”.
7. Kuulustelun yhteenvedossa tulisi kiinnittää huomiota siihen, pyrkiikö epäilty korjaamaan virheelliset lausumat. Usein valehteleva ei lähde korjaamaan lausuntoaan, vaan pyrkii mahdollisimman tehokkaasti pois tilanteesta.
8. Kuulustelun lopettaminen, jossa totta puhuvaa tulisi kiittää ja valehdellutta muistuttaa totuuden puhumisen tärkeydestä.

(Geiselman 2012.)

Kognitiivisen haastattelun käyttökelpoisuus on laaja, ja sitä voidaan käyttää haastatteluna missä vain tapauksessa, jossa henkilöltä tarvitaan paljon tietoa (Memon 1999, 354). Kognitiivinen haastattelu on yksi tutkituimmista kuulustelumenetelmistä maailmalla, ja sen käyttökelpoisuus on todistettu useilla erilaisilla tutkimuksilla, henkilöillä ja skenaarioilla (Paulo ym. 2013, viitattu teoksessa Kaunisto & Kumpuniemi 2019, 9). Kognitiivisen haastattelun käytön voidaan katsoa olevan suositeltavaa esitutkinnassa, jossa tavoitteena on kerätä paljon tietoa, mikä käytännössä lähes aina on esitutkinnassa tärkeä tavoite.

4.2 NICHD-haastattelurunko

NICHD (National Institute of Child Health and Human Development) on Suomessa alun perin Stakesin (Taskinen 2008) ohjeistama strukturoitu haastattelurunko lasten hyväksikäyttötapauksissa, joka perustuu tieteelliseen informaatioon siitä, kuinka lapsia tulisi haastatella. Myöhemmin NICHD-runkoa on muun muassa Poliisihallituksen toimesta ohjeistettu käyttämään kaikissa lapsiin kohdistuneiden rikos-epäilyjen tutkinnassa (Poliisihallitus 2019). NICHD-haastattelurungon pyrkimyksenä on lapsen itsensä kertoma ja mahdollisimman luotettava tieto. Haastattelurungon juuret ulottuvat Yhdysvaltoihin, jossa se suunniteltiin lapsia rikosasioissa kuuleville poliiseille. Suomessa käytössä oleva lapsen haastattelurunko perustuu NICHD –haastattelurunkoon, ja sitä ovat suomen kieleen ja kulttuuriin muokanneet ja

päivittäneet professori Pekka Santtila ja HUS Lasten ja nuorten oikeuspsykologian osaamiskeskuksen psykologit. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 172.)

Lapsen haastattelurunko on yksityiskohtainen, ja siinä etenemiseen on tarkat ohjeet ja kuvaukset kullekin osiolle. Runko etenee seuraavasti:

1. Esittely ja säännöt: haastattelija esittäytyy ja kertoo lapselle oikeudet ja velvollisuudet.
2. Kontaktin luominen: keskustelua lapselle mieluisista aiheista, tavoitteena saada lapsi rentoutumaan ja puhumaan.
3. Harjoitushaastattelu: tarkoitus keskustella lapsen viimeaikaisesta tapahtumasta (ei tutkittava rikos), minkä avulla valmistellaan lasta varsinaiseen haastatteluun ja arvioidaan lapsen kykyä kertoa ja muistaa.
4. Siirtyminen epäiltyyn tapahtumaan: siirtymäkysymysten taustalla tapauskohtainen ja tarkka valmistelu muu näyttö huomioiden.
5. Epäilyn tutkiminen: avoimet ja tarkentavat kysymykset.
6. Tauko: kerrotun tarkastelu ja puuttuvan tiedon arviointi.
7. Kysymykset koskien asioita, joita lapsi ei ole maininnut: jos on tehty jo avoimia kysymyksiä, ja tietoa tarvitaan vielä lisää.
8. Mikäli lapsi ei ole antanut epäilyyn liittyvää tietoa: ennalta valmistellut, suoraviivaiset kysymykset epäilystä tapahtumasta.
9. Tietoa ilmitulosta: kysymyksiä riippuen siitä, onko lapsi aiemmin tuonut asian ilmi.
10. Lopetus: kiitä ja kysy, mitä muuta lapsi haluaa kertoa.
11. Neutraali aihe: esimerkiksi, miten lapsen päivä jatkuu.
12. Vastakuulustelu: uudelleen kuuleminen pian epäillyn kysymysten perusteella ja samoin toteutettuna, kuin edellä on esitetty.

(Ellonen & Rantaeskola 2016, 172–186.)

Lapsen oikeuspsykologista haastattelua on mahdollista käyttää hyväksikäyttötapausten lisäksi kaikentyyppisissä lasten haastatteluissa, niin väkivaltarikoksissa kuin huoltajuuskiistoissakin. Useimmiten lapsen hyväksikäyttötapauksissa todisteita ei ole tai teko on vaikea näyttää toteen, jonka vuoksi lapsen oikeuspsykologisen haastattelun osuus on merkittävä osa tapauksen selvittelyä. Haastattelussa on huomioitava lapsen johdattelun vaara ja rajallinen kyky keskittyä, kun taas toisaalta lasta voi joutua rohkaisemaan ja ohjaamaan kertomassaan. Lapsen haastattelu valmistellaan esitietojen perusteella ja lapsen yksilölliset tarpeet ja kehitys huomioiden. Tutustumiskäynti saattaa olla hyödyllinen ujojen tai erityislasten kohdalla ennen varsinaista haastattelua. Haastattelu tulee nauhoittaa, ja tästä ilmoittaa lapselle tilanteeseen sopivalla tavalla. Lapsella on asianomistajana negatiivinen totuus pysymisvelvollisuus, mikä tarkoittaa, että kysymyksiin ei ole pakko vastata, mutta vastatessa tulee puhua totta. (Korkman 2008, 456–457, 472–474.)

Lasten hyväksikäyttötapausten selvityksistä tehtyjä tutkimuksia on tehty laajasti useissa maissa (mm. Yhdysvallat, Iso-Britannia, Kanadassa ja Pohjoismaat Suomi mukaan lukien) ja niiden on havaittu systemaattisesti olevan ongelmallisia. Puutteet usein liittyvät johdattelevien kysymysten liialliseen käyttöön sekä prosessien pitkittymiseen, jossa lasta saatetaan kuulla kerta toisensa jälkeen. Avoimia kysymyksiä tulisi suosia, sillä avoin vastaaminen antaa enemmän informaatiota, ja vähentää haastattelijan vaikutusta lapsen kertomaan. Lisäksi avoimeen kysymykseen vastaaminen saa lapsen hakemaan tietoa muististaan, eikä valitsemaan annetuista vaihtoehdoista. Lapset ovat muutenkin alttiimpia vastaamaan siten, miten olettavan aikuisen haluavan vastaukseksi. (Korkman 2008, 462, 466–467.)

Suomalaisessa vuonna 2006 julkaistussa väitöskirjassa tutkittiin kahdenlaisia psykologien, poliisien ja psykiatrien tekemiä lasten (suurin osa alle 7-vuotiaita) haastatteluja. Tuloksissa ilmeni, että puolet kysymyksistä oli joko johdattelevia tai muuten valmiit vastausvaihtoehdot sisältäviä kysymyksiä, mikä vaikuttaa lapsen vastaamiseen kielteisesti sekä alentaen tiedon luotettavuutta. Haastatteluista selvisi, että lapset antoivat pidempiä ja enemmän informaatiota sisältäviä vastauksia avoimiin kysymyksiin kuin johdatteleviin- tai valmiin vaihtoehdon tarjoaviin haastattelukysymyksiin. Haastattelijat usein aloittivat haastattelun johdattelemalla. Lasten haastatteluissa käytetty kieli oli lapselle hankalaa johtuen lauseiden pituudesta tai vaikeaselkoisuudesta sekä päällekkäisistä kysymyksistä ilman varsinaista vastausmahdollisuutta. (Korkman 2006.)

Suomessa alle 15-vuotiaan lapsen haastattelut rikosasioissa tallennetaan aina videonauhoitteelle. Tällöin lapsen ei pidä itse olla paikalla tuomioistuimessa antamassa kertomusta, jos hänen esitutkinnassa antamansa lausuma on nauhoitettu videolle ja rikoksesta epäillyllä on ollut tilaisuus nähdä se ja tarpeensa mukaan esittää lapselle kysymyksiä asiasta. Kyseessä on siten kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten, josta säädellään esitutkintalain 9 luvun 4 §:ssä. (Ellonen & Rantaescola 2016, 81.) Suomessa lapsirikoksia tutkivien poliisien on suoritettava vuoden mittainen Lapsirikostutkinnan erikoistumiskoulutus, jota käsitellään luvussa 5.2. Poliisin täydennyskoulutus. NICHD – haastattelurunko on koulutuksessa opetettava kuulustelumenetelmä, ja lasten haastattelut suoritetaan aina tämän haastattelurungon mukaan. Koulutuksen tulee sisältää työnohjausta ja henkilökohtaista palautetta, jotta haastattelumenetelmä aidosti sisäistetään, ja jotta koulutuksella olisi vaikutuksia (Powell ym. 2009).

4.3 SUE-malli

SUE–mallin (Strategic Use of Evidence) ydin on näytön strategisessa käytössä kuulusteluissa. Tämän mallin käyttö on toimivaa rikoksesta epäillyn kuulusteluissa, jossa on olemassa olevaa näyttöä ja se viittaa epäillyn syyllisyyteen (Hartwig & Santtila 2008b, 244). Tutkimuksissa (Leo 1996) on todettu kuulusteluiden alkavan tyypillisesti siten, että poliisi esittää mitä todisteita rikoksesta on epäiltyä vastaan.

Mikäli näyttö tuodaan esiin kuulustelun alkupuolella, voi rikoksesta epäilty valikoida kertomansa todisteiden mukaisesti, ja tällöin hänen kertomuksensa voi oikeudessa vaikuttaa uskottavalta ja yhdenmukaiselta suhteessa asiasta olevaan näyttöön. Kuulustelun kannalta merkityksellisempää olisi tuoda esiin todisteet vasta kuulustelun loppuvaiheessa, kun rikoksesta epäillyllä ei ole tietoa syyllisyyttään tukevasta näytöstä. (Hartwig & Santtila 2008b, 240–241.)

SUE-mallin ydinajatuksena on, että rikoksesta epäillyllä on jonkinlainen ennakkokäsitys asiassa olevasta näytöstä, ja epäilty taktikoi kuulusteluissa tämän olettamuksensa perusteella tavoitteenaan luoda valheellinen kuva näiden todisteiden ympärille. SUE-mallin ajatuksena on paljastaa rikoksesta epäillyn esittämät kertomukset näyttöä vastaan, ja tuoda esiin näiden asioiden epäjohdonmukaisuudet. Rikoksesta epäilty kertomusten paikkaansa pitämättömyys paljastuu, mikä tekee hänen kuulustelukertomuksestaan epäuskottavamman asian tutkintavaiheessa sekä oikeuskäsittelyssä. Valheiden paljastuminen ja epäjohdonmukaisuus kerronnassa voi johtaa jopa rikoksesta epäillyn tunnustamiseen. (Granhag & Hartwig 2015, viitattu teoksessa Kaunisto & Kumpuniemi 2019, 12.)

Valehtelun tutkiminen ei ole yksinkertaista, koska ei ole olemassa tyypillistä valehtelun paljastavaa sanatonta tai sanallista viestintää. Haastatteleamalla voidaan kuitenkin jossain määrin hankaloittaa valehtelua kysymysten avulla. (Vrij 1999, 325–326.) Vaikka valehtelua ei tutkimusten mukaan ole helppoa tunnistaa, on havaittu, että valehtelijoiden kertomukset eivät ole niin tarkkoja, pitkiä tai loogisia kuin totuutta kertovien. Totuutta kertovat ovat taipuvaisempia vetoamaan muistiongelmiin ja he ovat muutenkin vuorovaikutuksessa suorasukaisempia, aidompia ja vähemmän hermostuneita. Vastoin yleistä oletusta, on useilla tutkimuksilla voitu havaita, etteivät poliisiviranomaiset ole oleellisesti tavan kansalaisia parempia valehtelun tunnistamisessa. Poliisin työtä tekevien valheenpaljastustarkkuus on tutkimuksissa yltänyt 45–60 % tasolle, mikä on sama tulos kuin useimmissa tavan kansalaisten vastaavissa tutkimuksissa. (Hartwig & Santtila 2008b, 231–232, 236–237.) Rikoksesta epäillyn kuulusteluiden yhteydessä on optimaalista tutkia myös valheiden tunnistamista, sillä oikeusprosessissa kuulustelun totuudellisuus on yksi arvioinnin kohde. Useissa valehtelun paljastamista koskeissa tutkimuksissa on arvioitu valehtelua verbaalisen tai ulkoisen viestinnän perusteella, kuitenkin ilman minkäänlaista vertailukelpoista tapaustietoa, johon peilata kerrottua. Kuulusteluita ja valehtelua tutkittaessa yhdessä, on poliisilla mahdollisesti rikoksesta epäiltyä vastaan muutakin näyttöä, kuin tämän kertoma, ja näin valehtelun tunnistaminen voi siten helpottua. (Hartwig & Santtila 2008b, 240.)

Hartwigin ym. (2006) tutkimuksessa 82 poliisiksi opiskelevaa jaettiin kahteen ryhmään, josta toiset saivat teoreettisen koulutuksen SUE-mallista (oleellisen näytön tunnistaminen ja käyttäminen kuulustelutilaisuuden loppuvaiheessa sekä kuulustelukysymysten suunnittelussa, ja siten kuulusteltavalla on tilaisuus antaa virheellisiä lausumia suhteessa näyttöön) ja toiset eivät saaneet koulutusta. Molemmat ryhmät haastattelivat sekä valehtelevia että totta puhuvia henkilöitä. Muutaman tunnin kestäneen kou-

lutuksen jälkeen SUE-malliin saaneet poliisiopiskelijat pystyivät tunnistamaan totta puhuvien ja valehtelevien kertomukset 85,4 % tarkkuudella, kun taas kouluttamaton verrokkiryhmä selvisi samasta tehtävästä vain 56,1 % tarkkuudella. (Hartwig ym. 2006.) Kyseisellä tutkimuksella SUE-mallin mukaisesti toteutettu kuulustelu ylsi korkeimpaan valheenpaljastamisprosenttiin, mitä tutkimuksilla on voitu osoittaa. Tämä johtunee siitä SUE-mallin tavoitteesta, että epäillyn valheiden ja näytön kesken syntyy konkreettinen ristiriita, joka esimerkiksi syyttäjä voi käyttää edukseen oikeuskäsittelyssä. (Hartwig & Santtila 2008b, 244.) SUE-mallin voi omaksua siis jo lyhyellä koulutuksella ja perehtymisellä menetelmään.

Poliisi on usein keinoton tilanteessa, kun rikoksesta epäilty ei suostu minkäänlaiseen yhteistyöhön eli puhumaan lainkaan. Rikoksesta epäillyllä on kuitenkin oikeus olla puhumatta, eikä hänen tarvitse myötävaikuttaa rikoksensa selvittämiseen syyttömyysolettaman mukaisesti (ETL 4:2). Näin ollen poliisin on myös muistettava kunnioittaa epäillyn oikeutta vaieta. SUE-mallin käyttö voi olla hyödyllinen niissä tapauksissa, jos epäilty valehtelee, ja asiassa on muita todisteita hänen syyllisyydestään, tai jos epäillyn kertomus muuttuu esitutinnan tai rikosprosessin aikana. Tämä kuitenkin edellyttää epäillyn yhteistyökykyä tai vähintään puhumista. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ssä säädetään, että jos suullisesti kuultava poikkeaa lausumassaan siitä, mitä hän on aiemmin lausunut tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle, tai hän ei anna lausumaa, voidaan kuultavan aiempaa lausumaa käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen lausuma poikkeaa aiemmin lausutusta tai kuultava ei ole lausumaa antanut.

4.4 REID-tekniikka

Reid-tekniikkana tunnettu kuulustelumenetelmä on kehitelty 1940-luvulta alkaen, ja sitä käsittelevä ensimmäinen teos on vuodelta 1962 *Criminal Interrogation and Confessions*, kirjoittajinaan F. E. Inbau ja J. E. Reid. Tekniikkaa on kehitelty vuosien saatossa useiden teosten ja painosten muodossa, vaikuttajinaan F. E. Inbau, J. E. Reid, J. Buckley ja B. Jayne. Reid-tekniikkaa on koulutettu ympäri maailmaa sadoille tuhansille rikostutkijoille ja sitä on pidetty yhtenä tehokkaimpana kuulustelumenetelmänä. Reid-tekniikka on muotoiltu 9-vaiheiseksi kuulustelumenetelmäksi ja sitä käytetään niiden rikoksesta epäiltyjen kohdalla, jossa syyllisyys on varmaa tai todennäköistä. Reidin kehittäjien mukaan tekniikka on lainmukainen ja eettisesti hyväksyttävä, sillä sen kehittäjien oletuksena on, ettei viaton henkilö kuitenkaan tunnustaisi rikosta. (Buckley 2006, 190, 198.) Reid-tekniikka kuitenkin pyrkii kuulusteltavan kieltämisen ja vastarinnan murtamiseen, jossa tavoitteena on saada epäilty tunnustamaan 9-portaisen metodinsa avulla. Reid-tekniikan käyttö on kiistelty ja kyseenalainen, sillä sen katsotaan sisältävän psykologista manipulaatiota ja painostamista, jossa tärkein tavoite on tunnustuksen saaminen epäiltyltä. (Gudjonsson 2003, 10–11.)

Reid-tekniikan vaiheet on esitelty kuvauksineen, ja niissä on eritelty, kuinka mahdollisesti syytön ja syyllinen epäilty reagoisivat kuulustelutilanteen eri vaiheissa:

1. Kuulustelu aloitetaan esittäen vahva oletus kuulusteltavan syyllisyydestä, ja jossa kuulustelijan tulee arvioida epäillyn viestintää ja reagointia tähän syytökseen.
 2. Epäillylle tarjotaan inhimillisiä ja moraalisesti hyväksytyjä syitä ja olosuhteita rikokseen syyllistymiselle sekä painostetaan epäiltyä totuuden kertomiseen esimerkiksi uhrin kokemukseen vetoamalla.
 3. Epäillyn kieltämisen estäminen kaikin keinoin, sekä tarvittaessa palaaminen 2. vaiheeseen.
 4. Kieltämisen jälkeen epäilty alkaa yleensä esittää väitteitä, miksi ei ole syyllistynyt tekoon. Kuulustelijan tulisi myötäillä näitä väitteitä edistääkseen tunnustusta myöhemmin.
 5. Epäilty huomaa, etteivät vastaväitteet tehoa kuulustelijaan, jolloin epäillyn huomio kohdennetaan tulevasta rangaistuksesta kuulustelijaan katsekontaktilla tai tulemalla fyysisesti lähemmäksi epäiltyä.
 6. Epäilty passivoituu ja alkaa mahdollisesti pohtia tunnustamista, ja kuulustelijan tulisi tunnistaa nämä muutokset epäillyn kehonkielestä (esim. katseen laskeminen maahan).
 7. Epäillylle esitetään vaihtoehtoinen kysymys, jossa molemmat vaihtoehdot tukevat syyllisyyttä, ja johon vastatessaan epäilty ottaa myöntämiseen ensiaskeleen.
 8. Epäillyltä haetaan edellisen vaiheen vastauksen perusteella tekoon liittyviä yksityiskohtia, jotka vahvistaisivat syyllisyyttä.
 9. Tunnustamisen kirjaaminen joko kirjoitettuna tai suullisesti annettuna.
- (Buckley 2006, 198–200.)

Poliisin ja oikeusjärjestelmän alalla työskenneltäessä on tärkeää tiedostaa, että olosuhteiden ollessa otolliset, on olemassa virheellisten tunnustamisten mahdollisuus (Hartwig & Santtila 2008a, 227). Yhdysvalloissa oli havaittu 125 väärää tunnustusta liittyen henki- tai seksuaalirikoksiin sekä tuhotöihin vuosien 1971–2002 välillä, jossa virheellinen tunnustus oli todennettavissa oikean tekijän tunnistamisen (74 %) tai muun todistusaineiston (46 %) johdosta (Drizin & Leo 2004, viitattu teoksessa Hartwig & Santtila 2008a, 218). Suomessakin väriä tunnustuksia on paljastunut, esimerkiksi postitoimiston ryöstössä, jossa kaksi epäiltyä tunnustivat rikoksen, mutta myöhemmin vapautettiin oikean tekijän löytyessä muun näytön perusteella. Asiaa tutkittaessa todettiin, että heitä oli kuulusteltu epäasiallisin keinoin, ja molempien psyykkiset tekijät olivat otollisia pakotetun ja sisäistetyn tunnuksen antamiseen. Lisäksi päihteillä oli ollut osuutta asiaan. (Santtila ym. 1999, viitattu teoksessa Hartwig & Santtila 2008a, 221.)

Virheellinen tunnustus voidaan luokitella oma-aloitteisesti, painostettuna tai sisäistettynä tehdyksi (Kassin & Wrightsman 1985, viitattu teoksessa Hartwig & Santtila 2008a). Oma-aloitteisesti tunnustavan taustalla voi olla esimerkiksi mielenterveyden sairauden vuoksi hämärtynyt todellisuudentaju, tai henkilö voi haluta alentaa syyllisyyttään jostain toisesta teosta tunnustamalla rikoksen, jota ei ole tehnyt.

Henkilö voi antaa valheellisen tunnustuksen suojellessaan oikeaa rikosentekijää tai hänellä voi olla sairaallosainen tarve saada julkisuutta vakavan rikoksen tiimoilta. Painostettuna virheellisen tunnustuksen antanut on pakotettu tunnustamaan kuulusteluissa, ja tällöin hän usein pyrkii pääsemään nopeammin tai kokonaan pois epämiellyttävästä kuulustelutilanteesta, tai tavoitella jotain etua tunnustamalla, kuten lyhyempi tuomio. Kyseessä on silloin usein nuori, pelokas, miellyttämiseen pyrkivä vai päihderiippuvuuden oireista kärsivä henkilö. Sisäistettynä tehty virheellinen tunnustus tapahtuu usein johdattelusti tehdyissä kuulusteluissa, jossa henkilö tekee virheellisen tunnustuksen pakotetusti ja alkaa itsekin uskoa ja sisäistää syyllistyneensä tekoon. Virheellinen muisto teosta sisäistetään kuulusteluissa, ja ilmiö on samankaltainen kuin lasten johdattelualttius tai valemunistojen syntyminen terapiassa. (Hartwig & Santtila 2008a, 219–220.)

Seksuaali- ja väkivaltarikosten kuulusteluita koskevassa tutkimuksessa (Holmberg & Christianson 2002, viitattu teoksessa Hartwig & Santtila 2008a) oli käytetty kahta hyvin erilaista kuulustelutapaa: humaania eli myötätuntoa ja aitoa kiinnostusta osoittavaa sekä hallitsevaa eli syyllistävää ja hyökkäävää tyyliä. Hallitsevaan tapaan suoritetuissa kuulusteluissa oli enemmän kieltämistä, kun taas humaani tapa edisti tunnustamista. Tästä havaittiin, että kunnioittava käytös edistää luottamusta kuulusteltavan ja kuulustelijan välillä, mikä taas voi johtaa rikoksesta epäillyn tunnustamaan rikoksensa. Vastaavia tutkimustuloksia ja havaintoja on saatu muistakin samankaltaisista tutkimuksista. (Hartwig & Santtila 2008a, 224–225.)

Suomessa pelkkä rikoksen tunnustaminen ei riitä tuomitsemiseen, vaan asiasta on oltava muitakin todisteita. On tuomioistuimen harkinnassa, mikä tunnustamisen tai sen perumisen näyttöarvo on. (Rantaeskola 2019, 241.) Rikoksesta epäilty voi missä tahansa vaiheessa syyttää poliisia esimerkiksi painostamisesta kuulusteluissa. Epäillyn tunnustamiseen, sen peruuttamiseen tai perättömiin väitteisiin poliisin toiminnasta ei poliisi itse voi sinänsä vaikuttaa. Kuitenkin kuulusteluiden nauhoittaminen olisi tästä syystä tärkeää, jotta voitaisiin todentaa jälkikäteen kuulusteluiden tapahtumat, olosuhteet ja vuorovaikutus. Videotallenteelta voisi tällaisissa tilanteissa osoittaa totuudenmukaisesti, onko kuulustelutilanne sisältänyt esimerkiksi painostusta tai epäinhimillistä kohtelua. Tämä olisi tärkeää niin kuulusteltavan kuin poliisinkin oikeusturvan kannalta.

Vaikka Reid-tekniikka on yksi maailman tunnetuimmista ja koulutetuimmista kuulustelumenetelmistä, sitä ei voida kiistanalaisuutensa vuoksi, eettisten ongelmien takia eikä lainsäädännöllisistä syistä suositella käytettäväksi Suomessa. Reid-tekniikan tunnustamishakuisuus ja siten kuulusteltavan kohtelu syyllisenä on jo lähtökohtaisesti ristiriidassa esitutkintalain 4 luvun 2 § syyttömyysolettaman kanssa. Lisäksi Reid-tekniikka sisältää johdattelua ja painostamista, kun taas Suomen lainsäädäntö sanoo, että epäasiallista kohtelua tai painostamista ei saa käyttää kuulusteluissa (ETL 7:5). Reid-tekniikan käytöstä ollaankin luopumassa (mm. Kozinsky 2018; Kaunisto & Kumpuniemi 2019).

4.5 Mäkelän malli

Suomessa poliisien kuulusteluopinnoissa on koulutettu Pauli Mäkelän malli vuodesta 2013 alkaen. Mallin on luonut ylikomisario Pauli Mäkelä, joka opettaa kuulustelua Poliisiammattikorkeakoulussa. Mäkelän malli perustuu Irlannissa käytettyyn GA-kuulustelumalliin, joka on muokattu PEACE-kuulustelumallista. Mallin syntyyn on vaikuttanut myös Korkeimman oikeuden ratkaisu (KKO: 2012:45), jonka seurauksena etenkin rikoksesta epäillyn itsekriminointisuojaan, oikeuksista ilmoittamiseen ja epäillyn niiden tosiasialliseen ymmärtämiseen ryhdyttiin keskittymään aiempaa tarkemmin poliisikuulusteluissa. (Pauli Mäkelän haastattelu, viitattu teoksessa Paajanen 2018). Paajasen (2018) opinnäytetyössä tutkittiin Mäkelän mallin toimivuutta Helsingin poliisilaitoksella ja sen tulosten mukaan Mäkelän malli ei ole ainakaan sellaisenaan vakiintunut työelämän käytäntöön.

Mäkelän mallin pohjana käytetystä Garda Síochána Interviewing Modelista (GSIM-malli, sama kuin Paajasen opinnäytetyössä Mäkelän mainitsema GA-kuulustelumalli) löytyy niukasti tietoa, kun taas PEACE-kuulustelumallista tietoa on paljonkin saatavilla. PEACE-mallin tavoin GSIM-mallissa pyritään saamaan kuulusteltavalta mahdollisimman paljon tietoa käyttäen tehokkaita ja ei-painostavia kyseenalaistamisen tekniikoita. Malli on suunniteltu Gisli Gudjonsson sekä John Pearse vaikuttajinaan, jotka ovat psykologian ja poliisikuulusteluiden ammattilaisia. Irlannissa GSIM-mallia koulutetaan tasoilla 1–4. (McNamara 2020.) Malliin kuuluu seuraavat vaiheet:

1. Suunnittelu ja valmistautuminen.
2. Ensikontakti.
3. Kontaktin luominen.
4. Tiedon selvittäminen.
5. Arviointi-, vahvistaminen- ja haastaminen.
6. Lopetus.

(Noone 2015, 110.)

Mäkelän malli on 8-osainen, ja se sisältää alla olevat kuulusteluiden eri vaiheet lyhyine kuvauksineen. Mallissa korostetaan näiden vaiheiden suorittamista numerojärjestyksessä:

1. Valmistautuminen ja suunnittelu.
2. Oikeudet ja velvollisuudet.
3. Henkilötiedot.
4. Alkukeskustelu.
5. Vapaan kerronnan vaihe.
6. Täydentävät kysymykset ja haastaminen.
7. Kertomuksen kirjaaminen.

8. Kuulustelun päättäminen.

(Paajanen 2018, 7–8.)

Rikosprosessin lähtökohta on, että kuulusteltavalle (asianomistaja, todistaja, rikoksesta epäilty) ilmoitetaan hänen asemaansa kuuluvat oikeudet sekä velvollisuudet, ja että kuulusteltava on tosiasiallisesti ymmärtänyt niiden tarkoituksen. Oikeudet ja velvollisuudet ovat havaittavissa usein kuulustelulomakkeista. (Rantaeskola 2019, 171–172.) Mäkelän malli sisältää kuulusteluissa suoritettavat toimet aikajärjestyksessä, joten se on enemmänkin nimensä mukaisesti malli, kuin varsinainen kuulustelumenetelmä. Malli voi olla hyvä muistin tukena, jos kuulustelijan on vaikea muistaa, mitä asioita kuulusteluissa on syytä käydä läpi, ja millaisessa järjestyksessä kuulustelu olisi mahdollisesti hyvä suorittaa.

5 KUULUSTELUOPETUS POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUSSA

Tässä luvussa tarkastellaan poliisi amk-perustutkinnon ja täydennyskoulutuksen kuulusteluopetusta. Poliisin amk-perustutkinnossa pelkästään kuulusteluihin keskittyvää opetusta on yhden kurssin verran. Vuorovaikutukseen ja kirjaamiseen on omat kurssinsa. Poliiseille kuulusteluihin liittyvää täydennyskoulutusta on tarjolla kolme kurssia. Yksi liittyy selkeästi aikuisten kuulusteluihin, toisessa keskitytään seksuaalirikoksiin ja lapsiin, ja kolmas on pelkästään lapsirikostutkijoille suunnattu erikoistumiskoulutus.

5.1 Poliisin amk-perustutkinto

Poliisin amk-perustutkinnossa on 2 opintopisteen laajuinen Kuulustelut -kurssi. Kurssilla opiskeltavat asiakokonaisuudet ovat: kuulustelupsykologia, vuorovaikutus kuulusteluissa, kuulusteluiden teoria ja lapsen kohtaaminen poliisitoiminnassa. Kurssin suorittamisen jälkeen tavoitteena on, että opiskelija osaa suorittaa alustavia puhutteluja ja kuulusteluja ohjeiden ja määräysten mukaisesti taktisen näkökulman huomioiden, ymmärtää lapsen kohtaamiseen liittyvät erityispiirteet sekä osaa käyttää poliisin lomakkeita (rikoksesta epäillyn, todistajan ja asianomistajan kuulustelulomakkeet sekä näille tehtävät ilmoitukset kuulusteluiden yhteydessä). Kuulusteluita harjoitellaan osana Rikostyyppien erityispiirteitä (4,5 opintopistettä) -kurssia, jossa kuulusteluiden harjoittelu keskittyy omaisuusrikos, -rattijuopumus, - ja huumausainerikosten teemoihin. Poliisin amk-tutkinnossa ei ole tarjolla vapaavalintaisia kursseja kuulusteluihin liittyen. (Poliisi amk-tutkinnon opetussuunnitelma 2020–2022.)

Poliisi amk-opiskelija suorittaa Kirjoittaminen ja vuorovaikutus esitutkinnassa kurssit 1 ja 2, joiden laajuus on yhteensä 2 opintopistettä. Kurssilla 1 kirjoitetaan kertomusteksti pariharjoituksena ja tutkiva teksti ryhmässä toteutettuna. Kurssin suorittamisen jälkeen opiskelija osaa kirjoittaa toista henkilöä haastatteleamalla selkeän ja havainnollisen kertomuksen ohjeiden mukaisesti, käyttää kirjoittamista tutkivan ajattelun välineenä, kirjoittaa tutkivaa tekstiä yhteistyössä toisen henkilön kanssa, esitellä ryhmän

jäsenenä rikostapausta suullisesti ja sopivia havainnollistamiskeinoja hyödyntäen sekä antaa vertaispalautetta ja hyödyntää saamaansa palautetta. Kirjoittaminen ja vuorovaikutus esitutkinnassa 2 kursilla harjoitellaan kuulustelupöytäkirjan kirjoittamista kuulustelun aikana. Kurssin jälkeen opiskelija osaa kirjoittaa tarkoituksenmukaisia, viimeisteltyjä kuulustelupöytäkirjoja ohjeita noudattaen ja hyödyntää saamaansa palautetta. (Poliisi amk-tutkinnon opetussuunnitelma 2020–2022.)

5.2 Poliisin täydennyskoulutus

Kuulusteluopin 3 opintopisteen kurssi on ainoa aikuisten kuulusteluun suunnattu ammatillinen täydennyskoulutus Poliisiammattikorkeakoulussa. Kurssille voivat hakeutua rikostutkinnan kuulustelutehtävissä toimivat poliisimiehet ja esimerkiksi tutkinnanjohtajat, joiden tehtäviin kuuluu valvoa esitutkinnan laatua. Kurssille osallistuminen edellyttää noin kolmen vuoden kokemusta kuulusteluiden tekemisestä. Kurssi on tarjolla kerran vuodessa, ja paikkoja siinä on rajallinen määrä. Opetettavat asiakokonaisuudet ovat: kuulusteluun valmistautuminen, kuulusteltavan kohtaaminen, kuulustelujen kirjaaminen ja muut taltiointimenetelmät, kuulustelujen luotettavuuteen vaikuttavat tekijät, rikoslajikohtaiset erityispiirteet, henkilö- ja esinetodistelu, todisteluteemat, oman työn tutkiminen ja kehittäminen sekä kuulustelutaktiikka. Kurssin tavoitteena on syventää ja lisätä tutkintatyötä tekevän poliisin valmiuksia selviytyä erilaisista kuulustelutehtävistä. Kurssin jälkeen opiskelija osaa arvioida ja kehittää omaa työtään, suunnitella kuulustelun prosessin, kirjoittaa hyvää kuulustelutekstiä, pystyy havaitsemaan ja arvioimaan kuulustelun luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä sekä tunnistaa erilaiset todisteet ja rikoslajit. (Täydennyskoulutuksen opetussuunnitelma.)

Seksuaalirikokset ja lapsi poliisitoiminnassa -kurssi järjestetään myös ammatillisena täydennyskoulutuksena Poliisiammattikorkeakoulussa. Kurssin laajuus on 2,5 opintopistettä ja se on suunnattu poliiseille, jotka tekevät tai johtavat seksuaalirikostutkintaa tai ovat erikoistumassa siihen. Kurssilla perehdytään ensimmäisen lähijakson aikana seksuaalirikoksiin ja toisen lähijakson aikana lapsen kuulemisen kuulustelutaidollisiin ja kuulustelun teknisiin erityisvaatimuksiin ja opitaan tuntemaan lapsiasiain avainsyyttäjätoimintaa sekä yhteistyön eri muotoja viranomaisten ja yhteisöjen kanssa. Kurssilla opettavat asiakokonaisuudet ovat seksuaalinen identiteetti ja seksuaaliset poikkeavuudet, raiskaajien tyyppittely, seksuaalirikoksen tutkinnan alkutoimenpiteet ja tekninen tutkinta, seksuaalirikosten tunnusmerkistöjä, paritus ja prostituutio, elektroninen todistusaineisto, lapsen seksuaalinen kehitys, lapsen haastattelun periaatteet ja käytännöt sekä lapsen asemaan liittyvä juridiikka. (Täydennyskoulutuksen opetussuunnitelma.)

Kolmas täydennyskoulutus Poliisiammattikorkeakoulussa on Lapsirikostutkinnan erityiskoulutus (5 opintopistettä), joka ajallisesti kestää noin 12 kuukautta sisältäen lähi- sekä itsenäisiä opintoja. Opintosuunnitelman mukaan koulutus on tarkoitettu poliiseille, jotka tutkivat lapsiin kohdistuneita rikoksia

sekä terveydenhuollon ammattihenkilöille, jotka antavat poliisille virka-apua lapsiin kohdistuneiden rikosten selvittämiseksi. Koulutukseen hakeutuvilta poliiseilta edellytetään Poliisiammattikorkeakoulun täydennyskoulutuksen ”Seksuaalirikokset ja lapsi poliisitoiminnassa” suorittamista ja sidosryhmiltä (sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöt, kuten lääkärit, psykologit, sosiaalityöntekijät) poliisiyhteistyössä esitutkinnassa toimimista. Kurssi kouluttaa NICHD-haastattelumenetelmän käyttöön lasten kuulemisissa. Menetelmän käytöstä annetaan paitsi teoreettista opetusta, myös henkilökohtaista ohjausta, palautetta ja työnohjausta kunkin osallistujan kuulustelutallenteiden pohjalta. Lapsen haastattelurungon käytön ohella muita keskeisiä asiakokonaisuuksia ovat kehityksellisten ja vuorovaikutuksellisten seikkojen sekä johdattelun huomioiminen kuulustelutilanteissa, lapsirikostutkintaan liittyvä sidosryhmäyhteistyö ja toimintamallit, lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinnan erityispiirteet, lapsiin kohdistuneisiin rikoksiin liittyvä lainsäädäntö, oikeuspsykologiset arviot ja oman ammattitaidon ja hyvinvoinnin ylläpitäminen. Koulutus antaa poliisille valmiudet toimia tutkijana lapsirikostutkinnassa ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille valmiudet toimia tukena lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnassa. Opintojen suorittaja saa korkeakoulukelpoisen todistuksen koulutuksen suorittamisesta (EQF taso 6). (Täydennyskoulutuksen opetussuunnitelma.)

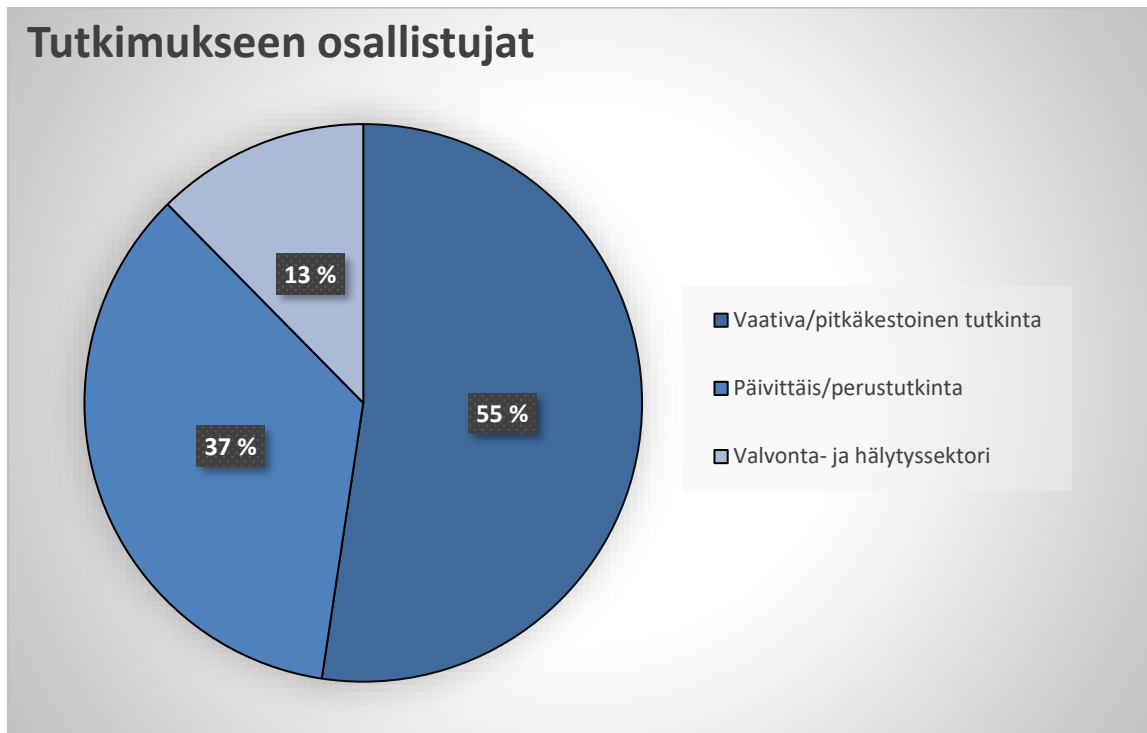
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyön tekeminen on aloitettu lokakuussa 2020. Suunnitelmavaiheen jälkeen opinnäytetyölle on saatu tutkimuslupa Poliisihallitukselta 11.1.2021. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä on toiminut poliiseille suunnattu kysely, mikä on toteutettu Webropol-kyselylomakkeella 12.1.-27.1.2021 välisenä aikana. Kyselyllä on tavoitettu 166 vastaajaa Suomen poliisilaitoksista. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Åbo Akademin oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksen kanssa.

6.1 Aineiston keruu ja tutkimukseen osallistujat

Kyselylomake on lähetetty sähköpostitse julkisena linkkinä 12.1.2021, ja oheen on liitetty saatesanat sekä saatu tutkimuslupa. Kysely on lähetetty sähköpostitse poliisilaitosten ja -yksiköiden kirjaamoihin (Helsingin, Hämeen, Itä-Suomen, Itä-Uudenmaan, Kaakkois-Suomen, Lapin, Lounais-Suomen, Länsi-Uudenmaan, Oulun, Pohjanmaan, Sisä-Suomen sekä Ahvenanmaan poliisilaitoksille) sekä Suojelupoliisiin ja Keskusrikospoliisiin kirjaamoiden sähköposteihin jaettavaksi. Aineiston keruu Webropol-kyselylomakkeella on toteutettu aikavälillä 12.1.-27.1.2021. Kyselyyn vastausaikaa on ollut 2 viikkoa. Kysely on kohdistettu kaikkiin Suomen poliisilaitoksiin- ja yksiköihin, jotta saataisiin mahdollisimman kattava kuva kuulustelumenetelmien käytöstä koko maan laajuisesti. Mahdollisimman suurella vastaajamäärällä on pyritty yleistettävän ja laaja-alaisen tiedon hankkimiseen. Halutun informaation hankkimiseksi on haastateltava niin useaa, kuin on tarpeellista (Hirsjärvi & Hurme 2017, 58). Luonnollisesti haluttaessa tietoa koko Suomen poliisien kuulusteluita koskevasta tilanteesta on pyritty siihen, että kaikilla on ollut mahdollisuus vastata kyselyyn.

Kyselylomake on tavoittanut 166 vastaajaa ympäri Suomen. Tutkimukseen osallistujat on määritelty taulukossa 1. Kyselyyn vastanneista poliiseista 55 % työskentelee pitkäkestoisessa/vaativassa rikostutkinnassa, 37 % päivittäisessä/perustutkinnassa ja 13 % valvonta- ja hälytyssektorilla. Tutkintaryhmät luokiteltiin karkeasti edellä mainittuihin luokkiin vastaajien anonymiteetin suojaamiseksi, eikä ilmi ole tuotu tutkintaryhmän yksilöiviä tunnuksia tai esimerkiksi paikan nimiä.

Taulukko 1: Tutkimukseen osallistujat.

6.2 Tutkimusmenetelmät ja aineiston analyysi

Tutkimus on toteutettu Webropol-kyselylomakkeella (liite 1). Tutkimusmenetelmä on ollut tilastollinen (kvantitatiivinen). Kyselylomake on valittu tutkimusmenetelmäksi sen käytännöllisyyden ja helppouden vuoksi. Etenkin korona-aikana muulla tavoin toteutettu kysely tai haastattelu olisi ollut haastava toteuttaa. Kysely on kohdistettu koko Suomen alueelle, jonka vuoksi sen toteuttaminen kyselylomakkeen keinoin on ollut perusteltua. Kyselylomakkeen hyvät puolet korostuvat silloin, kun tavoitteena on tutkia yksinkertaisesti selitettäviä ja todellisia asioita, sekä lomake on hyvin suunniteltu. Sähköpostitse lähetettävä kysely on sekä kustannustehokas ratkaisu että sen avulla on mahdollista saavuttaa kohdeyleisö paremmin. Ihmisten on myös helpompi suostua täyttämään kysely kuin suostua haastatteluun, ja tällä tavoin saavutetaan suurempi vastaajamäärä. Kyselylomakkeen parhain puoli on kuitenkin sen käsittelyn helppous ja joutuisuus verraten haastattelun tuloksien analysointiin. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 37.)

Kyselylomakkeen kysymyksillä on pyritty saamaan monipuolista tietoa, joiden avulla saataisiin kattavasti tietoa opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Opinnäytetyön toteuttaminen Åbo Akademin koordinoiman oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksen kanssa on käytännössä tarkoittanut yhteistyötä Webropol-kyselylomakkeen kysymysten laadinnassa. Kysymykset on valmisteltu oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksessa osana psykologi/vanhempi rikoskonstaapeli Anu Takaniemen lopputyötä kognitiiviseen haastatteluun liittyen. Psykologian tohtori Julia Korkman ja oikeuspsykologi Tom Pakkanen ovat ohjanneet Takaniemeä kysymysten laadinnassa. Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksessa laaditut kysymykset on suunniteltu huolellisesti ja tarkoituksenmukaisesti opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin perustuen. Vinkkejä on suositeltavaa hankkia asiaa tuntevilta jo suunnitellessa kyselylomaketta (Vehkalahti 2014, 40). Kyselylomakkeella on pyritty saamaan tietoa vain opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin, eikä vastaajilta ole kysytty tarpeettomia yksilöiviä tietoja. Etenkin sensitiivisissä aiheissa tutkijan on pohdittava, mitä tietoa hän tarvitsee ja onko henkilökohtaisuuksien kysyminen tutkimuksen kannalta oleellista (Eskola & Suoranta 2003, 56).

Kyselylomakkeen kysymyksistä pääosa on ollut tieteellisen taustan sisältäviä väittämiä, johon poliiseja on pyydetty vastaamaan asteikolla 1–4 (jossa 1 täysin eri mieltä – 2 osittain eri mieltä – 3 osittain samaa mieltä – 4 täysin samaa mieltä). Asteikko 1–4 on määritelty siksi, että vastauksissa otettaisiin enemmän kantaa, kuin esimerkiksi 1–5 asteikolla, jossa 3 vaihtoehto ei yleensä ole kantaa ottava. Pieni osa kyselystä (alle 10 kysymystä) on ollut sanallista vastausta edellyttäviä kysymyksiä, joista osassa vastausvaihtoehdot on määritelty valmiiksi, ja osassa vastauskenttä on ollut avoin vastaukselle. Kyselylomakkeessa on ollut lopuksi muutamia monivalinta- tai tärkeysjärjestykseen numeroitavia kysymyksiä. Kyselylomakkeen vastauksista on kertynyt aineistoa yhteensä 127 sivua.

Tutkimusaineistoon perehtymisen alkuvaiheessa on tutustuttu ja silmäilty kyselyssä annettuja vastauksia. Tällä tavoin on voitu tarkastaa saatu aineisto, sen käyttökelpoisuus sekä mahdolliset virheet, joilta harvoin pystyy täysin välttymään. Tutustumalla aineistoon tutkija muodostaa alustavan käsityksen aineiston sisällöstä, ja siihen on tärkeää panostaa huolellisesti, sillä se toimii alustana aineiston analyysille. (Vehkalahti 2014, 51.) Aineistoa on lähdetty teemoittelemaan avoimien kysymysten osalta annettujen vastausten sekä niissä esiintyneiden pääasiallisten näkemysten mukaan. Vastausmäärät on tarvittaessa esitetty prosenttein. Tällä tavoin on pyritty poimimaan ja tuomaan esiin tutkimuksen kannalta merkittäviä ja yhdenmukaisia asioita. Teemoittelu on tarkoituksenmukainen tapa analysoida aineistoa, jossa pyrkimyksenä on selvittää ongelmallisia asioita ja käytännönläheistä tutkimusongelmaa. Aineistosta on poimittu suoria lainauksia, joiden avulla on tuotu eloa tekstin sisältöön sekä kuvastamaan annettuja vastauksia. Suorat lainaukset ovat usein kiinnostavia, mutta niiden arvo ei välttämättä riitä päätelmien tekemiseen aineistosta. (Eskola & Suoranta 2003, 174–175, 178.) Suorien lainausten poimiminen on myös lisännyt tutkimustulosten analysoinnin läpinäkyvyyttä.

Avoimia vastauksia on analysoitu myös luokittelemalla. Kysymykset liittyen esimerkkikysymysten laadintaan on analysoitu arvioimalla vastauksia siitä näkökulmasta, laadittiinko annettu esimerkki pyydetysti. Esimerkiksi avointa kuulustelukysymystä kysyttäessä on katsottu, onko laadittu kysymysesimerkki avoin, vai onko sen voinut luokitella esimerkiksi suljetuksi kysymykseksi. Tutkintaryhmistä ei ole tuotu esiin yksilöiviä tietoja, joten vastaajan ilmoittama tutkintaryhmä on luokiteltu joko vakavaan/pitkäkestoiseen-, päivittäiseen/perustutkintaan- tai hälytys- ja valvontasektoriin siinä ilmenneen vastauksen mukaan. Tutkimusaineisto on käytännöllisesti katsoen satunnainen otos määriteltävissä olevasta perusjoukosta ja laskelmilla voidaan tehdä yleistettävyyksiä perusjoukkoa koskevista seikoista, hyödyntäen esimerkiksi otoksen vastausten keskiarvoa (Vehkalahti 2014, 87). Väittämiin liittyvät tulokset on esitetty suoraan niissä esiintyneiden keskiarvojen perusteella. Lisäksi poliisien vastausten jakaantuminen on tuotu esiin sen havainnollistamiseksi, kuinka monta prosenttia vastaajista on ollut eri (osittain tai täysin) tai samaa (osittain tai täysin) mieltä kustakin väittämästä.

6.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tähän tutkimukseen on haettu tutkimuslupa Poliisihallitukselta 30.11.2020. Tutkimuslupa on myönnetty 11.1.2021 (liite 2). Webropol–kyselylomakkeella toteutettu tutkimus on lähetetty sähköpostitse julkisena linkkinä kaikkiin Suomen poliisilaitoksiin levitettäväksi. Julkinen linkki on suojannut vastaajien anonymiteettiä, sillä julkisen linkin kautta kyselyyn vastaajaa ei ole voitu tunnistaa tai jäljittää. Tutkimukseen vastanneita on käsitelty joukkona, eivätkä tutkimuksen tulokset ole olleet yksilöitävissä. Kyselyn aineisto on säilytetty tietoturvallisesti useamman salasanan takana, eikä ulkopuolisilla ole ollut siihen pääsyä. Kyselytutkimuksen tulokset on hävitetty asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua.

Tutkimukseen osallistuminen on ollut täysin vapaaehtoista. Tutkimuksen tekijän ja tutkittavien välillä ei tulisi olla riippuvuussuhdetta, joka saattaisi vaikuttaa tutkimukseen vastaamiseen (Eskola & Suoranta 2003, 55). Kyselylomakkeen vastauksia ja tutkimuksen tuloksia on käsitelty täysin anonymisti eli tunnistamattomasti. Kyselyn vastaajalle on sähköpostin saateviestissä (liite 3) ja kyselyn alussa kerrottu tutkimuksen tarkoitus, vastaajan anonymiteetti, tulosten julkaiseminen opinnäytetyössä, ja että jatkamalla kyselylomakkeeseen hän on suostunut kyselyn vastaajaksi. Erillistä suostumuslomaketta ei siis osallistujilta pyydetty. Tutkittaville tulee informoida tutkimuksesta tarkoituksesta ja pyrkimyksistä, sekä painottaa vapaaehtoisuutta siihen osallistumisessa (Eskola & Suoranta 2003, 56). Kyselyn alussa vastaajan on pitänyt vielä erikseen klikata kohta, jossa häneltä on vielä varmistettu vapaaehtoinen osallistuminen kyselyyn, ja että vastaaja on ymmärtänyt tutkimuksen tarkoituksen, ja mihin sen tuloksia käytetään. Kyselyyn vastaajalla on missä tahansa vaiheessa ollut mahdollista keskeyttää tai lopettaa kysely. Kyselyn saateviestissä ja kyselylomakkeessa on ilmoitettu opinnäytetyön tekijän yhteystiedot, johon vastaaja on voinut olla yhteydessä missä tahansa vaiheessa, mikäli hänellä on ilmennyt kysyttävää tutkimuksesta, sen tuloksista tai jostain siihen liittyvästä.

Tutkimuksessa selvittävät asiat eivät ole salassa pidettäviä. Vastaajien anonymiteettiä on kuitenkin tullut varjella, sillä tutkimuksen kohteena ovat olleet valtioon työsuhteessa olevat poliisit. Tunnistamattomuudesta on pidettävä kiinni sitä tiukemmin, mitä herkemmästä aiheesta on kysymys, ja mikäli anonymiteetti on luvattu tutkittaville, on tulosten julkaisuvaiheessakin taattava, ettei vastaajia voi henkilöidä (Eskola & Suoranta 2003, 57). Anonymiteetti on tarkoittanut tässä tutkimuksessa sitä, että avoimiin vastauskenttiin vastatuista asioista on häivytetty tunnistettavuusseikat, kuten esimerkiksi yksilöivät tunnukset, paikan nimet, murre tai slangi. Häivyttäminen on tullut kyseeseen vastaajien tutkintaryhmien vastauksia ilmi tuotaessa, sekä käytettäessä suoria lainauksia vastauksista. Kyselyyn vastaajilta ei ole selvitetty mitään henkilötietoja eikä sukupuoleen, ikään tai virkasuhteeseen liittyviä asioita. Tutkimuksen kannalta ainoa kysyttävä oleellinen asia on ollut, mihin tutkintaryhmään vastaaja on kuulunut. Mitään nimilistoja tai henkilörekistereitä ei ole luotu tutkimusta varten.

Tutkimustuloksia mitatessa on tullut kiinnittää huomiota tutkimuksen luotettavuuteen ja validiteettiin, eli mitattiinko sitä, mitä oli tarkoitus, sekä reliabiliteettiin, eli mittauksen tarkkuuteen (Vehkalahti 2014, 40–41). Kyselylomakkeen kysymykset on laadittu siten, että ne vastaisivat tutkimuskysymyksiin ja siten saataisiin mahdollisimman totuudenmukainen vastaus tutkimusongelmaan. Tietenkin myös saatujen vastausten määrä on vaikuttanut tulosten luotettavuuden ja yleistettävän tiedon arviointiin. Tutkimukseen vastanneiden määrä on yksi luotettavuuden tunnistin (Vehkalahti 2014, 44). Johtopäätökset -osiossa tutkimustuloksia on verrattu opinnäytetyön hypoteesiin ja teoreettiseen viitekehykseen, ja on pohdittu, vastaavatko ne toisiaan. Tässä kohtaa tärkeäksi on noussut kyky analysoida tutkimustuloksia mahdollisimman objektiivisesti ja totuudenmukaisesti.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa on hyvä mainita, että kahteen kysymykseen on lisätty vastausvaihtoehto kyselyn ollessa jo käynnissä. Kysymyslomakkeesta tuli palautetta vastaajilta heti samana päivänä, kun kysely oli lähtenyt jakeluun. Palaute koski kysymystä, jossa kysyttiin kuulustelumenetelmien tuntemisesta tai niiden käyttämisestä kuulusteluissa. Kysymyksiä laadittaessa on jäänyt huomioida, ettei vastausvaihtoehtona ollut kohtaa, ettei tiedä tai ole käyttänyt mitään mainituista menetelmistä. Kyselyn kysymysten ollen pakollisia on tullut valita joku vastausvaihtoehto kyselyssä eteenpäin pääsemiseksi. Palautteissa pyydettiin lisäämään vaihtoehto, jos mikään luetelluista menetelmistä ei ollut vastaajalle tuttu tai käytössä. Molempiin kysymyksiin on siis lisätty vastausvaihtoehdoksi ”Ei mitään näistä”. Vastauksia kyselyyn oli ehtinyt ennen vastausvaihtoehdon lisäämistä tulla 34 kappaletta, joten tutkimustuloksien luotettavuuden kannalta sillä voi olla merkitystä, että kuulustelumenetelmien käyttö ja tuntemus ei olekaan niin yleistä, kun tutkimustulokset antavat ymmärtää. Kyselyyn vastaajien kokonaismäärä on ollut 166, ja mahdollisesti pakon edessä virheellisesti vastanneita on ollut enintään 34, joten tutkimustuloksissa on 20 % virheellisuuden mahdollisuus näiden kahden kysymyksen osalta.

Opinnäytetyön kyselytutkimuksen tulokset on säilytetty koko ajan tietoturvallisesti useamman salasanan takana, eikä ulkopuolisilla ole ollut niihin pääsyä. Opinnäytetyön aineisto on säilytetty virussuojatussa tietokoneessa, johon vain opinnäytetyön tekijällä on ollut pääsy ja käyttöoikeus. Opinnäytetyön valmistuttua aineisto on poistettu asianmukaisesti niin Webropolista kuin opinnäytetyön tekijän tietokoneelta. Kaikki paperitulostettu aineisto on säilytetty lukittuna ja tuhottu opinnäytetyön valmistuttua silpuamalla. Opinnäytetyön kyselytutkimuksen tulokset eivät ole enää palautettavissa edellä mainittujen toimenpiteiden jälkeen.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön tulokset. Poliiseille suunnatun kyselyn aineiston perusteella tulokset on jaettu seuraaviin teemoihin: kuulusteluissa käytettäviin kysymyksiin, kuulusteluissa käytettyihin menetelmiin ja tekniikoihin, kuulusteluihin liittyviin asenteisiin ja uskomuksiin, maailmalla tutkittujen kuulustelumenetelmien tuntemukseen ja käyttöön, kuulusteluosaamisen perustaan sekä lisäkoulutukseen. Tutkimustulosten alaluvut on otsikoitu niissä ilmenneitä vastauksia kuvaillen.

7.1 Kuulusteluissa käytettävät kysymykset

Kyselyssä poliiseja pyydettiin kirjoittamaan esimerkit avoimesta, suljetusta ja johdattelevasta kysymyksestä. Lisäksi pyydettiin kirjoittamaan esimerkit poliisien omasta mielestä hyvästä, huonosta ja hyvästä tarkentavasta kysymyksestä. Avoimen kysymyksen muotoilussa poliisit muotoilivat useimmiten *”Kerro tapahtuneista omin sanoin”* tai *”Kerro mitä tiedät tutkittavasta asiasta?”*. Poliisit olivat käyttäneet myös ohjaavia kysymyksiä, kuten *”Missä olit kyseisenä päivänä”*. Vain muutamassa vastauksessa kysymykseen oli laadittu suljettu kysymys. Poliiseista 5 % ei vastauksensa mukaan ymmärtänyt suljetun kysymyksen muotoilua tai oli jättänyt vastaamatta kysymykseen. Suljetun kysymyksen laadinnassa 14 % vastanneista oli kuitenkin muotoillut johdattelevan kysymyksen, kuten *”Oliko auto punainen vai sininen?”*. Näiden vastausten perusteella suljetun kysymyksen merkitys ei ollut poliiseille täysin selvä.

Johdattelevissa kysymyksissä poliisit olivat pääosin muotoilleetkin johdattelevia kysymyksiä, kuten *”Myönnät varmaan teon?”* tai *”Sinähän löit häntä sitten nyrkillä takaisin, vai mitä?”*. Vastauksista oli huomattavissa, että suoran ja johdattelevan kysymyksen ero on toisinaan vaikea erottaa, ja osa poliiseista oli muotoillut melko samanlaisen kysymyksen suoran ja johdattelevan kysymyksen esimerkiksi. Kuitenkin kysymysesimerkein on vaikea tehdä päätelmiä kuulustelukysymysten johdattelevuudesta, sillä kuulustelun konteksti ja kuulusteltavan aiemmin kertoma tai kertomatta jättäminen vaikuttaa siihen, onko kuulustelijan kysymys johdatteleva vai ei.

Poliisit kokivat hyväksi kuulustelukysymyksiksi avoimet kysymykset, joita oli käyttänyt suurin osa vastaajista, esimerkiksi pyytäen kertomaan jotain tai jostain omin sanoin. Erään näkemyksen mukaan kuulustelussa ei tulisi käyttää lainkaan avoimia kysymyksiä. Muutamissa vastauksissa ei muotoiltu kysymyksiä, vaan tuotiin esiin hyvien ja huonojen kysymysten ominaisuuksia. Tuotiin esiin näkemystä, jonka mukaan ei ole yksiselitteistä vastausta hyvään tai huonoon kuulustelukysymykseen, sillä kysymysten laadinta on aina tapauskohtaista ja riippuvaista kuulusteltavasta sekä siitä, mihin tutkintaa suunnataan. Hyväksi kuulustelukysymykseksi koettiin taktisesti mietitty ja tarkoituksenmukainen kysymys. Osa koki, että hyvässä kuulustelukysymyksessä painottuu kuulusteltavan oma kerronta ilman kuulustelijan johdattelua. Hyvän kysymyksen koettiin antavan myös mahdollisimman vähän vihjeitä olemassa olevasta näytöstä kuulusteltavalle.

Huonoiksi kysymyksiksi poliisit olivat muotoilleet kyllä-/ei -kysymyksiä tai vaihtoehtoisia kysymyksiä, jotka olivat näytön osalta paljastavia (kuten *"Tapahtumapaikalta on nähty lähtevän punainen pieni henkilöauto, kerro minulle havaintosi tästä autosta?"*) tai johdattelevia (kuten *"Löikö se sinua nyrkillä vai avokämmenellä?"*). Vastauksissa korostui, että painostava, syyttävä ja vapaata kerrontaa karsiva kysymys on huono kuulustelukysymys. Huonoiksi kysymyksiksi koettiin myös kysymykset, jotka ovat pitkiä tai epäselviä, tai monta päällekkäistä kysymystä sisältävät kysymykset (kuten *"Kun miehet rupesivat huutamaan, niin kumpi löi sen jälkeen kumpaa ensin? Oliko potkuja? Kenellä oli veitsi esillä? Mitä sitten tapahtui?"*). Vastauksissa esitettiin myös näkemys, jonka mukaan ei ole olemassa huonoja kysymyksiä, vaan riittämättömästi kirjattuja vastauksia. Hyvän tarkentavan kysymyksen muotoilussa viitattiin pääosin kuulusteltavan jo kertomaan, ja pyydettiin siihen tarkennusta, kuten *"Kerroit aiemmin miehestä, kerro lisää hänestä?"*. Pieni osa tarkentavista kysymyksistä oli kuitenkin johdattelevia. Suora lainaus eräästä kuvaavasta vastauksesta tarkentavaan kysymykseen ja sen merkitykseen liittyen:

"Hyvä tarkentava kysymys sitoo kertomuksen olemassa olevaan näyttöön tai kumoaa totuudenvastaisen kertomuksen. Esimerkiksi Aarnion tapauksessa: "Miltä miljonääri näytti?"

Väittämät -osiossa 89 % poliiseista koki, että avoimien ja suljettujen kysymysten ero on heille selvä. Kysymysesimerkeistä saatujen tulosten mukaan tämä pitää melko lailla paikkansa. Kuitenkin esimerkkikysymysten perusteella johdattelevan ja suljetun kysymyksen ero ei poliiseille ollut yhtä selkeä. Vastanneista 76 % mielestä kuulustelussa kannattaa pääasiassa kysyä avoimia kysymyksiä. Poliiseista 87 % mielestä he eivät suosi kuulustellessaan kyllä-/ei -kysymyksiä. Avointen kysymysten suosiminen näkyi poliisien esimerkkikysymysten ja etenkin hyvien kuulustelukysymysten esimerkkien vastauksista.

7.2 Kuulusteluissa käytetyt menetelmät ja tekniikat

Kyselylomakkeella selvitettiin millaisia menetelmiä ja/tai tekniikoita poliisit käyttävät asianomistajan, todistajan ja rikoksesta epäillyn kuulusteluissa. Poliiseilta kysyttiin, miten ja missä vaiheessa he käyttävät esitutkinnassa kerättyä näyttöä. Myös aikuisten kuulusteluiden videoinnista kysyttiin. Kaikki kysymykset edellyttivät sanallista vastausta avoimeen vastauskenttään.

7.2.1 Avoin kerronta asianomistajan ja todistajan kuulustelussa

Poliisit vastasivat omien sanojensa mukaan käyttävänsä asianomistajan kuulustelussa seuraavanlaisia tekniikoita ja menetelmiä: avointa kerrontaa, puhelin- tai sähköpostikuulusteluja ja kysymys-vastaus-tekniikkaa. Suurin osa (70 %) poliiseista kuvasi käyttävänsä avointa kerrontaa tai pyrkien asianomistajan omaan kerrontaan tapahtumista, jonka jälkeen kuulustelija tekee tarkentavia kysymyksiä ja kirjaa kuulustelukertomuksen. Näissä vastauksissa tuotiin esiin rikoksen tunnusmerkistötekijöiden löytämisen tärkeyttä asianomistajan kuulustelussa.

”Pyrin pääsääntöisesti turvautumaan mahdollisimman paljon asianomistajan vapaaseen kerrontaan ja esitän tämän perusteella tarvittaessa täsmentäviä kysymyksiä rikoksen tunnusmerkistön tai muutoin asian kannalta relevanteista seikoista.”

”Avoimet kysymykset, pyrkimyksenä saada asianomistaja tuottamaan mahdollisimman paljon itse asiaan liittyvää olennaista tietoa sekä epäillyn rikoksen tunnusmerkistön mahdollisimman tarkka kuvailu.”

Poliiseista 12 % vastasi tekevänsä puhelin- tai sähköpostikuulusteluja pääosin kysymys-vastaus-menetelmällä. Näissä oli usein valmis runko tai kuulustelukysymykset luotiin asiassa olevien todisteiden pohjalta.

”Sähköpostia ja puhelinta. Lähetän valmiit kysymyspohjat vastattavaksi ja ohjeistan, mitkä teemat ovat tärkeitä ja pitäisi tulla vastauksista ilmi.”

”Teen kuulustelut useimmiten sähköpostin tai puhelimen välityksellä, kysymys-vastaus-periaatteella ja ne ovat hyvin kaavamaisia ja samankaltaisia toisiinsa verrattuna, asioiden luonteen vuoksi.”

Poliisit kuvasivat käyttävänsä kuulusteluissa avointen kysymysten lisäksi kysymys-vastaus-tekniikkaa, jossa korostui suorien kysymysten käyttö. Varsinaisista kuulustelutekniikoista- tai menetelmistä mainittiin ainoastaan NICHHD-haastattelurungon käyttö. Poliiseista 4 % vastasi, etteivät suorita (asianomistajan) kuulusteluja nykyisessä tehtävässään. Vastauksissa oli huomioitavaa se, että niissä keskityttiin

kuvailemaan enemmän kuulustelutilanteen kulkua, vuorovaikutusta tai kuulusteluiden muotomääräyksiä kuin varsinaisia tekniikoita tai menetelmiä. Poliisit kaipasivat vastaustensa mukaan myös tarkennusta siihen, mitä menetelmillä tai tekniikoilla ylipäätään tarkoitetaan. Vastausten sisällön perusteella koko kuulustelutekniikan tai kuulustelumenetelmän käsite oli monelle poliisille vieras.

”En tunne menetelmiä tai tekniikoita. Esitän kysymyksiä ja kirjaan saamani vastaukset. Joskus piirrämme, jos on tarpeen. Kaikki riippuu jutusta ja kuultavasta.”

”En tiedä tekniikoita nimeltä.”

”Ei ihan aukea mitä menetelmillä ja tekniikoilla tarkoitetaan. Normaali kuulusteluja naamatusten tai puhelimen/sähköpostin välityksellä.”

Esiin tuotiin näkemys, kuinka tapauskohtaisesti käsiteltävä rikosasia ja asianomistajan yhteistyökyky vaikuttavat kuulusteluiden lähestymistavan valintaan. Vastauksissa huomattavaa oli se, kuinka toisistaan poikkeavia näkökulmia asianomistajan vapaa kerronta herätti. Suurin osa poliiseista kuvasi pyrkivänsä asianomistajan vapaaseen ja oma-aloitteiseen kerrontaan, kun taas osan poliiseista mielestä on tärkeää pysyä olennaisessa tai ohjata keskustelua tiettyyn suuntaan.

”Kuuntele ja pidä tiukat ohjat. Älä anna asianomistajan rönsyillä vaan pidättäydy olennaisissa asioissa. Se millaiset sukat asianomistaja tapahtuma-aamuna laitto jalkaan ei vaikuta asiaan.”

”Asianomistajat tuppaaavat usein kertomaan asioista liian niukasti ja olettavat poliisin tietävän jo mitä tilanteessa tapahtui. Vastaavasti asianomistajat saattavat kertoa asioista aivan liian yksityiskohtaisesti ja lähteä kertomaan asioista jopa vuosia ennen tapahtumia. Näissä tapauksissa on tärkeää hallita kuulustelua, jottei se rönsyile liikaa. Tärkeää on saada olennainen sisältö kuulusteluun siitä asiasta, joka on tutkinnassa ja pohtia mitä tehdä ylimääräisellä tiedolla. Asianomistajan kuulusteluissa on myös tärkeää kohdata asiakas oikein ja rikosnimikekohtaisesti.”

Todistajan kuulusteluihin liittyviin menetelmiin ja tekniikoihin koskevaan kysymykseen vastatessaan poliisit viittasivat paljon jo antamaansa vastaukseen asianomistajan kuulusteluista. Vastaukset noudattivatkin pitkälti jo annettuja vastauksia, eli suurimmaksi osaksi poliisit käyttivät avointa kerrontaa ja tarkentavia kysymyksiä sekä kysymys-vastaus-tekniikkaa. Vastauksissa painottui todistajan oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen, ja että todistajaa pyydetään kertomaan kaikki, mitä tämä muistaa. Johdattelua pyrittiin vastausten mukaan välttämään. Osa poliiseista kuvaili hyödyntävänsä todistajan kuulustelussa asianomistajan ja/tai epäillyn kertomaa.

”Edelleen ensin vapaata kerrontaa ja sitten tarkentavia kysymyksiä. Tässä vaiheessa usein on sekä asianomistaja että epäilty kuulusteltu, joten todistajan kuulustelussa voi käyttää kysymyksissä kummankin kertomuksista lainauksia.”

”Samat periaatteet kuin muissakin kuulusteluissa.”

Varsinaisista kuulustelumenetelmistä yksi vastaaja mainitsi käyttävänsä kognitiivista haastattelua ja kaksi vastaajaa nimesi käyttävänsä NICHD-haastattelurunkoa. Kuitenkin menetelmien ja tekniikoiden määrittäminen tai nimeäminen oli jälleen haasteellista.

”Vaikea yksilöidä erilaisia tekniikoita tai menetelmiä (mikä näiden käsitteiden sisältö on tässä kontekstissa?). Kysymys-vastaus-periaatteella useimmiten ja mahdollisuuksien mukaan sähköpostilla tai puhelimitse.”

7.2.2 Rikoksesta epäillyn kuulustelut ja näytön käyttäminen

Poliisit käyttävät vastaustensa mukaan rikoksesta epäillyn kuulustelussa pääasiassa avointa kerrontaa, tarkentavia kysymyksiä ja kysymys-vastaus-tekniikkaa. Vastaajat viittasivat samoihin menetelmiin ja tekniikoihin, kun asianomistajan ja todistajan kuulustelussa käyttämänsä. Vastaukset olivat jälleen hyvin samankaltaisia kuin aiempiin kysymyksiin annetut vastaukset.

”Vapaa kerronta, kysymys-vastaus-periaate, ns. toisella kierroksella on hyvä tarttua epäloogisuuksiin/ristiriitoihin suhteessa muihin kuulusteluihin. Perinteisissä rikoksissa voi toki lähestyä samaa aihetta eri suunnista ja katsoa, että pysyykö tarinan logiikka samana. Kokemus on osoittanut, että monesti selvä yksinkertainen kysymys johtaa samaan lopputulokseen kuin liiallinen taktikointi eli suoraan asiaan -tyyli toimii myös.”

Yksi vastanneista kertoi käyttävänsä Scharff-tekniikkaa (kuulusteltavan näkökulmaan perustuva menetelmä, jota ei ole käsitelty tässä opinnäytetyössä) ja yksi vastasi käyttävänsä SUE-mallia (näytön strateginen käyttö). Poliisit toivat esiin käyttävänsä näyttöä hyväkseen rikoksesta epäillyn kuulustelussa. Alla kuvaava suora lainaus:

”Yritän saada epäillyn puhumaan itse ja paljastamaan jotain tietoja rikoksesta, ennen kuin paljastan ”korttini”. Esimerkiksi jos minulla on valvontakameratallenne, jossa hän näkyy, saatan kysyä ”Missä olit xx.xx.xxxx noin klo xx aikaan”, ennen kuin kerron, että hän näkyy valvontakameran kuvissa tuolloin.”

Monissa vastauksissa korostettiin epäillyn itsekriminointisuoja ja asiallisen kohtelun merkitystä. Poliisit kuvasivat suhtautuvansa rikoksesta epäiltyyn neutraalisti rikoksen laadusta huolimatta, jolla pyrittiin edistämään hyvää vuorovaikutusta ja epäillyn yhteistyökykyä kuulustelussa. Muutamat poliiseista vastasivat pyrkivänsä tietoisesti manipuloimaan epäiltyä saadakseen tämän puhumaan tai tavoitellessaan tunnustamista keinoja kaihtamatta.

"Kaikki keinot sallittu."

Poliiseilta kysyttiin, millä tavoin he käyttävät esitutkinnassa kerättyä näyttöä rikoksesta epäillyn kuulustelussa. Vastauksista ilmeni, että poliisit pyrkivät käyttämään näyttöä mahdollisimman taktisesti, esimerkiksi paljastamaan epäillyn valheet, saadakseen tämä puhumaan, tunnustamaan tai sidottua hänet tutkittavaan rikokseen.

"Valheiden paljastaminen, henkilön sitominen tapahtumapaikkaan- ja aikaan."

"Esim. jos epäilty kiistää, voi näyttää videotallenteita tai jotain muuta näyttöä rikoksesta, ja katsoa mitä tämä vastaa."

Poliisit toivat esiin, että näyttö tulee käydä kuulustelussa läpi epäillyn kanssa ja merkitä se esitutkintapöytäkirjaan. Osa vastanneista kuvasi rakentavansa kuulustelukysymykset saadun näytön perusteella sekä ohjaten kuulustelua näytön suuntaisesti, kun taas pienempi osa kuvasi välttävänsä todisteiden paljastamista epäillylle kysymyksillään. Näytön esittämisen ajankohtaa koskevan kysymyksen vastauksissa oli vaihtelua. Yli puolet poliiseista (58 %) kuvasi tuovansa näyttöä esiin kuulusteluiden loppuvaiheessa, kun epäilty on antanut ensin oman (avoimen) kertomuksensa asiasta. Epäiltyä pyydetään avoimen kertomuksensa jälkeen kommentoimaan esitettyä näyttöä, ja tällä keinoin voidaan tuoda esiin epäillyn valehtelu tai ristiriitaisuudet suhteessa asiassa oleviin todisteisiin.

"Kun epäillyltä on saatu valheet paperille. Siten ammutaan valheita alas todisteilla."

"Mahdollisimman myöhäisessä vaiheessa. Kysyn ensin ilman näytön esille tuomista, mitä mieltä kuultava on jostain. Kun minulla on vastaus, voin esittää näytön ja saada osoitettua, että kuultava valehteli."

Poliiseista 33 % painotti vastauksissaan tilannekohtaisuutta näytön esittämisen ajankohtaan liittyen. Vastauksissa korostettiin, että näytön esittämisen ajankohta on hyvin riippuvainen tutkittavasta rikoksesta ja sen vakavuudesta, epäillyn yhteistyökyvystä, saadusta näytöstä tai muista asiaan vaikuttavista seikoista (kuten pakkokeinot tai tutkinnan ohjaaminen). Tilannekohtaisuudesta huolimatta poliisit korostivat, että näyttö kannattaisi pääsääntöisesti esittää kuulusteluiden loppuvaiheessa.

”Vaihtelee tosi paljon taktiikasta. Joskus on hyvä kertoa kaikki näyttö heti alkuun, niin säästyy aikaa. Taktikka voi olla myös, että epäillyn annetaan ensin kertoa oma, mahdollisesti totuudenvastainen versio kokonaan ja pikkuhiljaa todisteita esittämällä, jolloin kuulutavan kertomus muuttuu epäuskottavaksi. Kaiken näytön tuominen heti saisi aikaan epäillyn kannalta uskottavamman kertomuksen”.

”Siinä vaiheessa, kun se on taktisesti järkevää.”

Poliiseista 9 % vastasivat paljastavansa näytön epäillylle heti kuulusteluiden alussa. Tällöin kyse on usein ajan säästämisestä ja-/tai päivittäisrikoksista. Näyttö esitettiin kuulusteluiden alussa pyrkimyksenä saada epäilty puhumaan, tunnustamaan tai kiistämään rikos.

”Riippuu rikosnimikkeestä. Mitä kovempi nimike, sitä myöhemmin paljastan näyttöä pikkuhiljaa. Näpistyksessä paljastan melko nopeasti esim. valvontakamerakuvat.”

”Jos tekijä aluksi kiistää osallisuutensa, pyritään myöntäminen saamaan esittämällä hänelle häntä vastaan kerätty näyttö.”

”En heti alussa, ellei ole jostain syystä kiire tai haluttu kiviseinäkiistoa täysin selvään asiaan.”

7.2.3 Aikuisten kuulusteluiden videointi

Kyselyssä selvitettiin avoimen vastauskentän sisältävällä kysymyksellä aikuisten kuulusteluiden videointia. Poliiseita pyydettiin kertomaan videoimisen määriä esimerkiksi vuosi- tai kuukausitasolla, sekä syitä videoimiselle tai videoimattomuudelle. Poliiseista 54 % vastasi, ettei videoinut aikuisten kuulusteluita. Videoimattomuuden perusteluissa nousi esiin neljää näkemystä, ja useimmissa vastauksissa mainittiin yhden lisäksi useampi perustelu:

- videointia ei koettu tarpeelliseksi (60 %),
- videointi ei ole käytäntö tai kuulunut vastaajien toimenkuvaan (21 %),
- videointi koettiin vaikeaksi ja/tai aikaa vieväksi (20 %),
- videointiin ei ole koulutusta tai välineistöä (15 %).

Muutamit vastanneista kertoivat pitävänsä kuulusteluiden videointia tärkeänä tai tarpeellisena esimerkiksi erityispiirteisen henkilön kuulusteluissa. Suora lainaus muutamasta vastauksesta:

"Ei ole tarpeen, avustaja tai kuulustelutodistaja riittää. Videokuulustelu teettää enemmän työtä litteroinnin takia. Mikäli kirjaan kuulustelupöytäkirjaa, en koe tarpeelliseksi videoida kuulustelua. Poikkeuksena vajaanvaltaiset aikuiset."

"Ei ole tarpeen, ei ole koulutusta, ei ole välineitä."

Poliiseista 46 % vastasi videoivansa aikuisten kuulusteluita. Vastanneista noin kolmannes otti kantaa tai mainitsi videoitujen kuulusteluiden määrää (vuosi- tai kuukausitasolla), ja määrät vaihtelivat muutamista kymmeneen kertoihin vuodessa, tai muutamiin kertoihin kuukaudessa. Kaiken kaikkiaan kuulusteluita videoitiin vähän ja satunnaisesti. Muutama vastaaja kertoi videoivansa tai äänittävänsä aikuisten kuulustelut aina, ja näissä korostui oman oikeusturvan näkökulma. Poliisit ottivat määrää enemmän kantaa siihen, että kuulusteluiden videointi on hyvin tilannekohtaista, eli se on usein riippuvainen kuulusteltavasta henkilöstä tai tämän ominaisuuksista, rikoksesta tai muista tilanteeseen vaikuttavista seikoista.

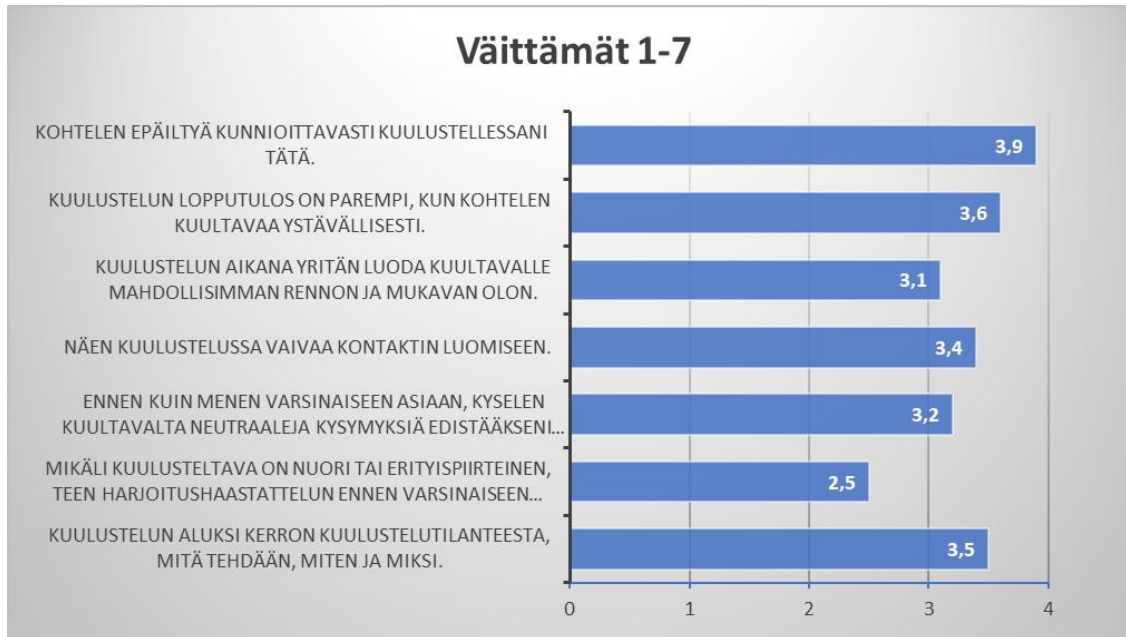
"Hyvin harvoin, eikä ole tullut videoitua edes kerran vuoteen. Ja yleensä vain silloin, kun epäillyn henkisessä tilassa tai käyttäytymisessä on jotain normaalista poikkeavaa."

Vastauksissa painottui, että aikuisten kuulusteluiden videoinnille on jokin painava tai erityinen syy, kuten vakavat ja isoimmat rikosjutut (ihmiskauppa, seksuaali-, väkivalta- ja henkirikokset) tai jos kuulusteltavassa on jotain erityistä (nuori tai vanha ikä, haastava ulosanti, kehitysvamma, mielenterveysongelma, kuulusteltava sairaalassa tms.). Asianomistajan ja todistajan kuulusteluja kuvailtiin videoitavan useimmiten niissä tapauksissa, jos on suojelun tai todistelun kannalta tarpeellista. Rikoksesta epäillyn kuulustelut videoitiin useimmiten niissä tapauksissa, kun epäilty on mahdollisesti aggressiivinen, kanteluherkkä tai hänen lausumansa muuttuminen on oletettavaa. Alla suora lainaus eräästä vastauksesta, joka kuvastaa hyvin vastausten kirjoa:

"Esimerkiksi mielenterveysongelmaisten tai ei-oikeustoimikelpoisten kuulusteluja, tai jos epäilen epäillyn olevan aggressiivinen kuulustelussa. Tai jos kuulustelen jotain sairaalassa, ja hän ei ole parhaissa ruumiinvoimissa, tai on oletettavissa, että hän voi kuolla. Ehkä jonkin ison ja vakavan rikosasian osallisia/todistajia voisi kuulustella, kun on pelättävissä, että he kertovat oikeudessa toisin tai että he alkavat syyttää poliisia epäasiallisuudesta toiminnasta tai vilpillisyydestä. Riippuu tilanteesta, kuulusteltavasta jne. Silloin, kun on tarkoitus yrittää luoda oikeudessa oleville henkilöille tarkempaa mielikuvaa kuulusteltavasta ja hänen reagoinnistaan kuulustelutilanteessa. Voisin ottaa kuulusteluja enemmän videolle, mutta koska ne pitää litteroida, eivät tutkintasihteerit ehtisi muuta tehdä ja hommat seisoisivat. Mikäli tilanne olisi toinen, niin tekisin sitä enemmän."

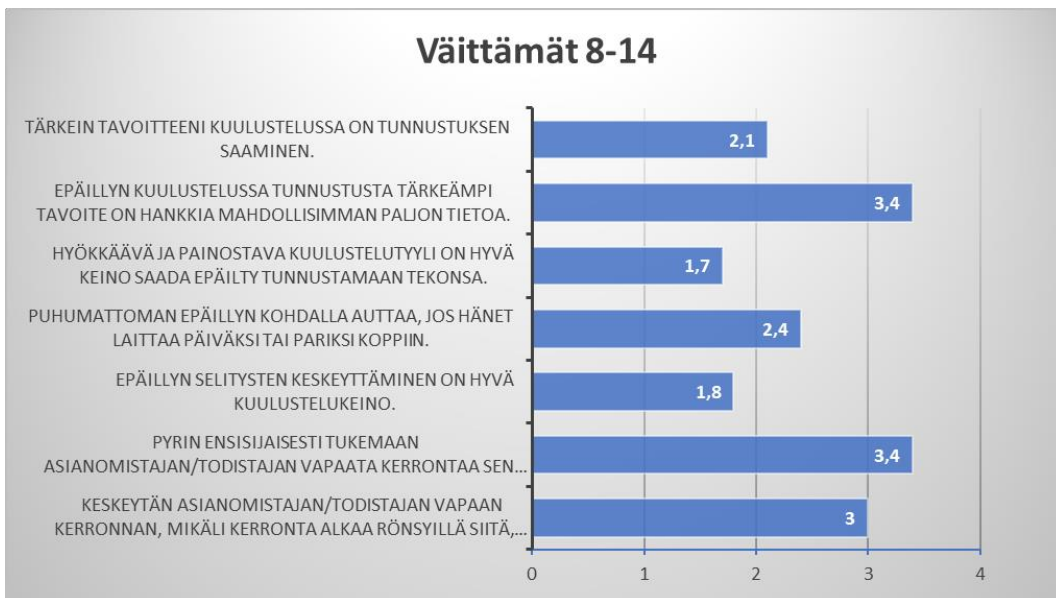
7.3 Kuulusteluihin liittyvät asenteet ja uskomukset

Kyselyssä poliiseilta selvitettiin kuulusteluihin liittyviä asenteita ja uskomuksia tieteellisen taustan sisältävillä väittämillä. Poliisien tuli ilmaista mielipiteensä asteikolla 1–4 (jossa 1 täysin eri mieltä – 2 osittain eri mieltä – 3 osittain samaa mieltä – 4 täysin samaa mieltä). Tässä luvussa havainnollistetaan taulukoiden avulla väittämien saamia keskiarvoja. Lisäksi poliisien vastausmäärät on esitetty prosenttein ja jaoteltu pääosin samaa (osittain tai täysin) tai eri (osittain tai täysin) mieltä oleviin kunkin väittämän osalta.

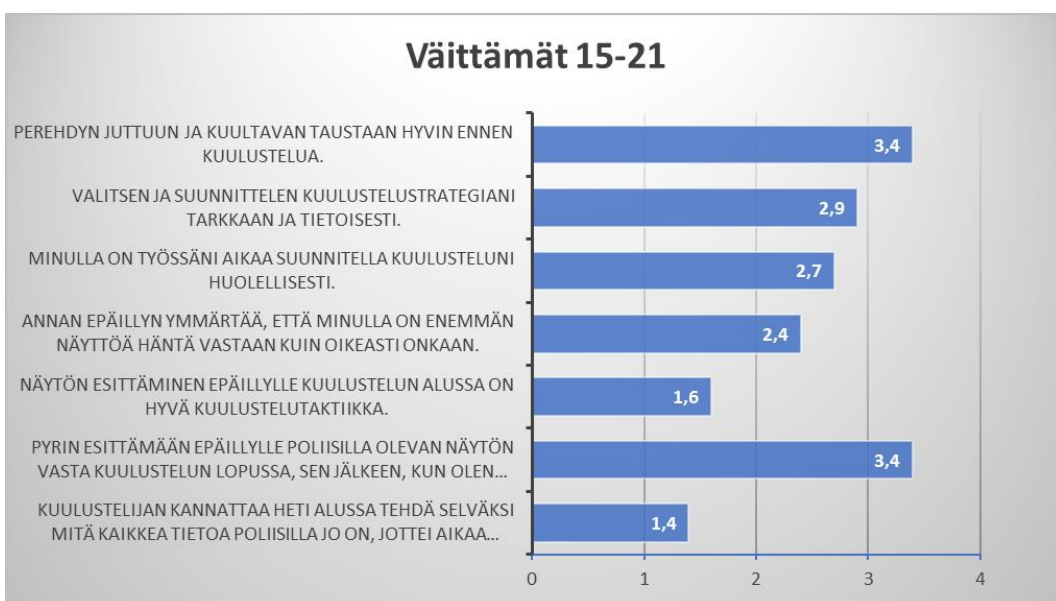
Taulukko 2: Väittämät 1–7.

Poliisit olivat lähes yksimielisiä (99 %) siitä, että kohtelevat epäiltyä kunnioittavasti kuulustellessaan tätä. Lähes kaikki vastaajista (96 %) olivat sitä mieltä, että kuulustelun lopputulos on parempi, kun kuultavaa kohtelee ystävällisesti. Poliiseista 87 % pyrkii luomaan kuulusteltavalle mahdollisimman rennon olon kuulustelun aikana ja 93 % koki näkevänsä kuulusteluissa vaivaa kontaktin luomiseen. Vastanneista 88 % pyrkii kyselemään kuultavalta neutraaleja kysymyksiä hyvän ilmapiirin ja vuorovaikutuksen edistämiseksi ennen varsinaiseen asiaan siirtymistä. Poliisit olivat kahden vaiheilla harjoitushaastattelun tekemisestä (mikäli kuulusteltava on nuori tai erityispiirteinen) ennen varsinaiseen rikosasiaan siirtymistä, jossa 49 % oli osittain eri mieltä ja loput 51 % osittain samaa mieltä. Poliiseista 90 % kertoo kuulustelun aluksi kuulustelutilanteesta (mitä tehdään, miten ja miksi).

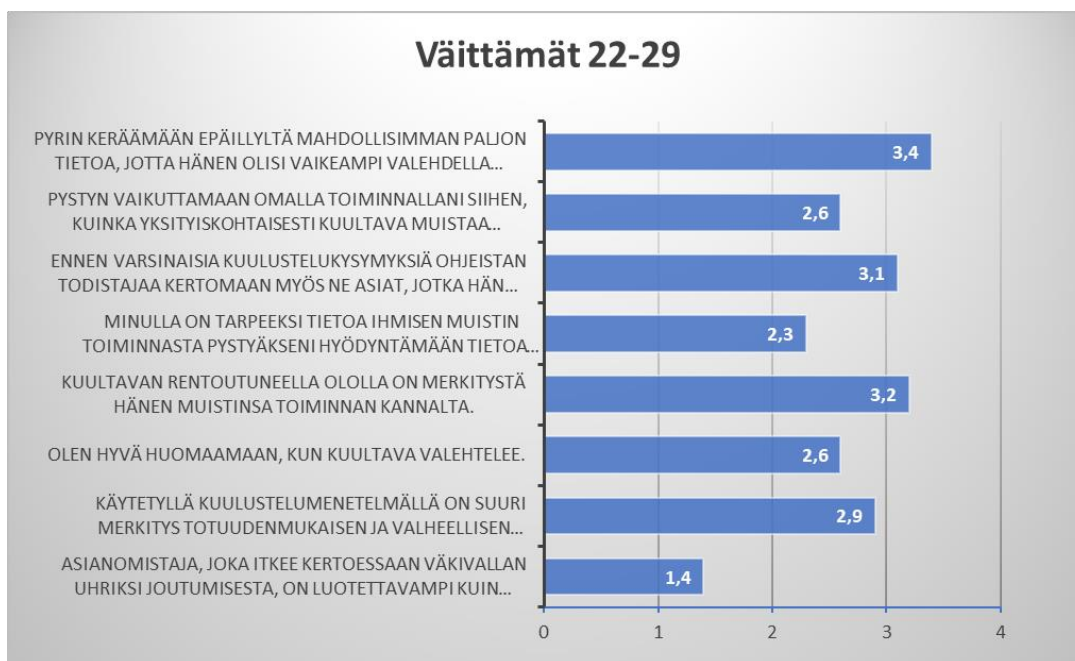
Taulukko 3: Väittämät 8–14.

Poliiseista 72 % koki, että tunnustuksen saaminen ei ole heidän tärkein tavoitteensa kuulusteluissa. Vastanneista 91 % mukaan epäillyn kuulustelussa tunnustusta tärkeämpi tavoite on hankkia mahdollisimman paljon tietoa. Poliiseista 89 % mielestä hyökkäävä ja painostava kuulustelutyyli ei ole hyvä keino saada epäilty tunnustamaan tekonsa. Poliiseista puolet (50 %) oli osittain sitä mieltä, että puhumattoman epäillyn kohdalla auttaa, jos hänet laittaa päiväksi tai pariaksi koppiin, ja toiset 50 % olivat osittain eri mieltä. Poliiseista 85 % mukaan epäilyn selitysten keskeyttäminen ei ole hyvä kuulustelu-keino. Vastaajista 87 % pyrkii ensisijaisesti tukemaan asianomistajan/todistajan vapaata kerrontaa sen sijaan, että esittäisivät itse tarkkoja kysymyksiä. Poliiseista 82 % oli sitä mieltä, että keskeyttävät asianomistajan/todistajan vapaan kerronnan, mikäli kerronta alkaa rönsyillä siitä, mikä on olennaista.

Taulukko 4: Väittämät 15–21.

Poliiseista 94 % koki perehtyvänsä juttuun ja kuultavan taustaan hyvin ennen kuulustelua. Vastaajista 68 % oli sitä mieltä, että he valitsevat ja suunnittelevat kuulustelustrategian tarkasti ja tietoisesti. Poliiseista 60 % mielestä heillä on työssään aikaa suunnitella kuulustelut huolellisesti. Poliiseista puolet (50 %) antaa epäillyn ymmärtää, että heillä on enemmän näyttöä tätä vastaan kuin oikeasti onkaan. Vastaajista 89 % ei kokenut näytön esittämistä epäillylle kuulustelun alussa hyvänä kuulustelutaktiikkana. Poliiseista 90 % pyrki esittämään epäillylle poliisilla olevan näytön vasta kuulustelun lopussa, sen jälkeen, kun ovat hankkineet avoimilla kysymyksillä mahdollisimman paljon tietoa. Suurin osa (94 %) vastaajista ei kokenut, että kuulustelijan kannattaa heti alussa tehdä selväksi mitä kaikkea tietoa poliisilla jo on, jottei aikaa kuluisi hukkaan epäillyn valheita kuunnellessa.

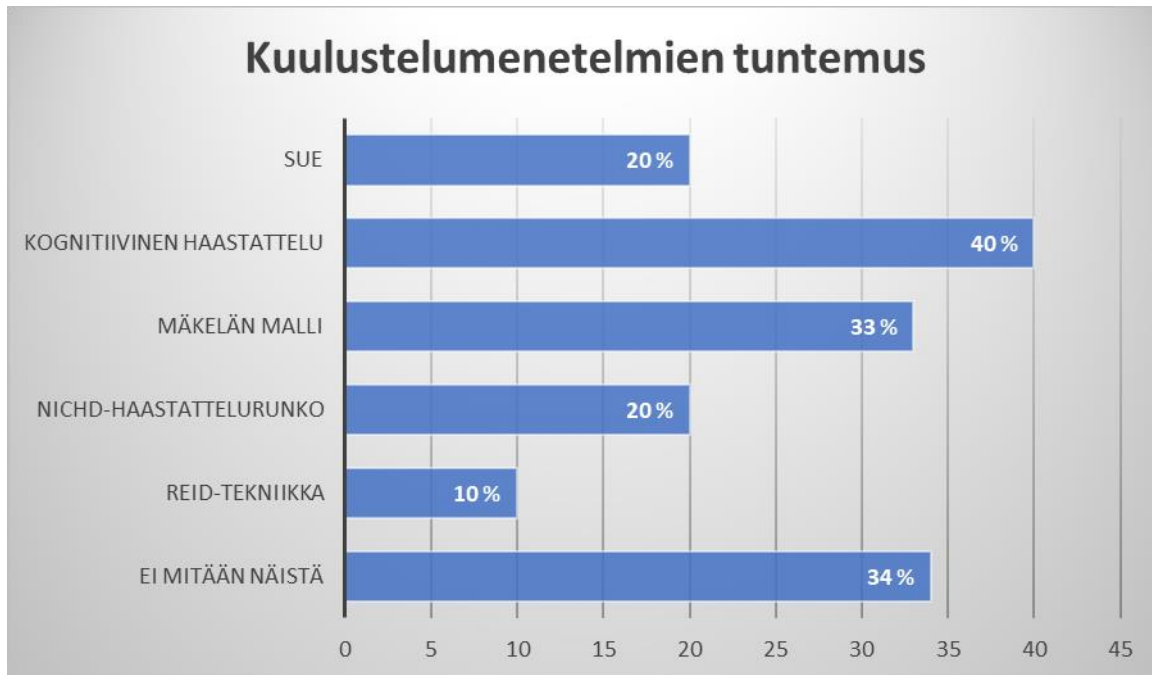

Taulukko 4: Väittämät 22–29.

Poliiseista 90 % pyrkii keräämään epäillyltä mahdollisimman paljon tietoa, jotta tämän olisi vaikeampi valehdella kuulusteluiden edetessä. Poliiseista 60 % mielestä he pystyvät vaikuttamaan omalla toiminnallaan siihen, kuinka yksityiskohtaisesti kuultava muistaa tapahtumat. Ennen varsinaisia kuulustelukysymyksiä 82 % vastanneista ohjeistaa todistajaa kertomaan myös ne asiat, jotka hän muistaa vain osittain, ja sellaisetkin seikat, joita hän ei itse pidä tärkeinä. Poliiseista 56 % koki, että heillä ei ole tarpeeksi tietoa ihmisten muistin toiminnasta pystyäkseen hyödyntämään tietoa kuulustellessaan. Vastanneista 91 % mielestä kuultavan rentoutuneella ololla on merkitystä hänen muistinsa toiminnan kannalta. Poliiseista 59 % mielestä he ovat hyviä huomaamaan, kun kuultava valehtelee. 73 % vastaajista oli sitä mieltä, että käytetyllä kuulustelumenetelmällä on suuri merkitys totuudenmukaisen ja valheellisen kerronnan erottamisessa. Suurin osa poliiseista (94 %) oli sitä mieltä, että asianomistaja, joka itkee kertoessaan väkivallan uhriksi joutumisesta, ei ole luotettavampi kuin asianomistaja, joka kertoo tapahtuneesta tynnosti ja viilleästi.

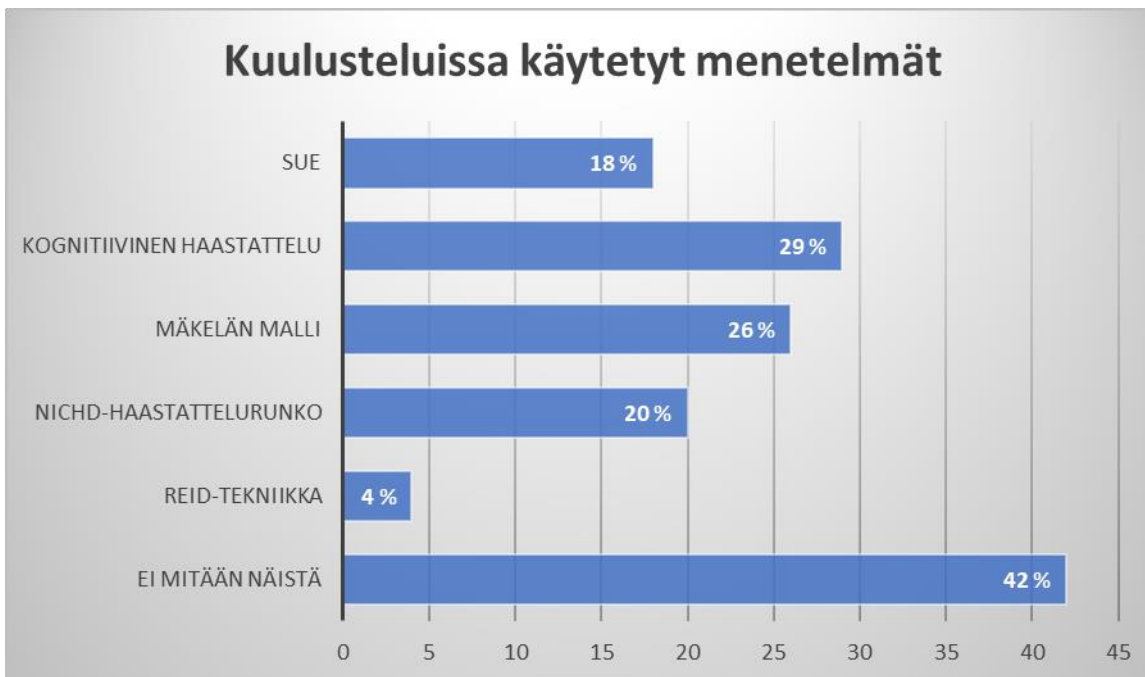
7.4 Maailmalla tutkittujen kuulustelumenetelmien tuntemus ja käyttö

Kyselytutkimuksessa poliiseilta kysyttiin kuulustelumenetelmien tuntemuksesta sekä niiden käytöstä kuulusteluissa. Poliiseja pyydettiin valitsemaan luetelluista kuulustelumenetelmistä jokin/joitain, jotka he pääpiirteittäin tuntevat (taulukko 5) ja laittamaan rasti ruutuun, jos he ovat käyttäneet kuulustellesaan jotain/joitain seuraavista (taulukko 6). ("Ei mitään näistä" lisättiin molempiin kysymyksiin vastausvaihtoehtoksi poliiseilta saadun palautteen perusteella, kun kyselyyn oli ehtinyt tulla vastauksia 34 kpl).

Taulukko 5: Kuulustelumenetelmien tuntemus.

Tunnetuin kuulustelumenetelmä oli kognitiivinen haastattelu, jonka tunsivat 40 % vastanneista. Toiseksi tunnetuin oli poliiseille vuonna 2013 alkaen koulutettu Mäkelän malli, joka oli tuttu noin kolmannekselle (33 %) vastaajista. Poliiseista 34 % ei tuntenut mitään näistä luetelluista kuulustelumenetelmistä. Vähiten tunnettuja kuulustelumenetelmiä olivat SUE-malli (20 %), Nichd-haastattelurunko (20 %) sekä Reid-tekniikka (10 %).

Taulukko 6: Kuulusteluissa käytetyt menetelmät.

Suurin osa poliiseista (42 %) ei ollut käyttänyt kuulustellessaan mitään luetelluista kuulustelumenetelmistä. Vastanneiden mukaan kuulusteluissa oli eniten käytetty kognitiivista haastattelumenetelmää (29 %) sekä Pauli Mäkelän mallia (26 %). Nichd-haastattelurunkoa vastasi käyttäneensä 20 % poliiseista ja SUE-mallia 18 %. Vähiten oli käytetty Reid-tekniikkaa (4 %).

7.5 Poliisin koulutus ja työssä soveltaminen kuulusteluosaamisen perustana

Kyselylomakkeessa selvitettiin poliisien kuulusteluosaamisen teoreettista ja käytännön osaamisen perustaa, jossa vastaajia pyydettiin numeroimaan annetut vastausvaihtoehdot mielensä mukaiseen tärkeysjärjestykseen. Väittämällä selvitettiin poliisien suhtautumista tutkimustietoon ja kuulustelutaitojen oppimiseen tai opettamiseen. Poliisien kokemuksen mukaan kuulusteluiden teoriapohja perustuu eniten saatuun koulutukseen Poliisiammattikorkeakoulussa (43 %). Erilliset kuulustelukoulutukset esim. työpaikalla tai ulkomailla koettiin toiseksi tärkeimpänä vaikuttimena (29 %), ja vähiten tärkeänä omaaloitteinen perehtyminen alan kirjallisuuteen ja tieteellisiin tutkimuksiin (28 %).

Poliisit kokivat käytännön kuulusteluosaamisen perustuvan eniten kuulustelumenetelmien toistuvaan soveltamiseen käytännössä (48 %), toiseksi yrityksen ja erehdyksen kautta oppimiseen (31 %) ja vähiten kollegoilta opittuun (21 %). Poliiseista 28 % mielestä kuulustelutaitoja ei voi sen suuremmin opettaa, vaan taito kehittyy kokemuksen myötä ja siirtyy organisaatiossa hiljaisena tietona kollegalta toiselle. Vastaajista 61 % eivät olleet juurikaan tutustuneet kuulusteluihin liittyvään tutkimustietoon. Poliiseista 75 % mielestä kuulustelutaitoja voi oppia lukemalla tutkimustietoa kuten kirjoja ja artikkeleita. Vastaajista 64 % koki, että suomalaisten poliisien kuulusteluosaaminen on heidän mielestään hyvällä tasolla.

7.6 Toive kuulusteluiden lisäkoulutuksesta

Poliiseilta kysyttiin lopuksi, toivovatko he lisäkoulutusta kuulusteluihin liittyen, ja millaista koulutusta. Kyselyyn vastanneista 78 % toivoi lisäkoulutusta kuulusteluista tai koki sen tarpeelliseksi. Jatkuvan kouluttautumisen tarve tuli esiin suurimmassa osassa vastauksia. Poliisit toivat esiin myös palautteen saannin ja kokemusten jakamisen tarpeen kuulustelutyöstä. Lisäkoulutusta toivottiin psykologisesta näkökulmasta (kuten muisti, valheiden tunnistaminen, vuorovaikutus), kuulusteluihin liittyvästä tutkimustiedosta, erilaisista kuulustelumenetelmistä- ja tekniikoista sekä haastavien henkilöiden kuulusteluista (esimerkiksi persoonallisuushäiriöiset, erityispiirteiset, puhumattomat tai vastahakoiset). Osa poliiseista koki tarvetta perusasioiden kertaamiselle, kuten kuulusteltavan oikeudet ja velvollisuudet. Toiveita oli esitetty sekä syyttäjä-, poliisi-, että psykologitaustaisista kouluttajista. Kouluttajiksi toivottiin myös henkilöitä, joilla itsellään on kuulustelukokemusta sekä tuntemusta poliisin byrokratiasta.

Poliisien vastauksissa tuli esiin, että vaikka kuulusteluiden täydennyskoulutusta on tarjolla, ei tarjontaa ole riittävästi tai kurssille koettiin vaikeaksi päästä. Osa kertoi kuitenkin olevansa erittäin tyytyväinen jo saamaansa täydennyskoulutukseen työelämässä tai Poliisiammattikorkeakoulussa. Erilaisia opetusmuotoja toivottiin laidasta laitaan oman poliisilaitoksen sisällä ja Poliisiammattikorkeakoulun järjestäminä niin verkko- kuin lähiopintoina toteutettuna. Poliisin peruskoulutuksen kuulusteluopetus ja käytännön harjoitusten puute koettiin osin vaillinaiseksi verrattuna työelämän vaatimuksiin, ja vastauksissa tarkoitettiin lähinnä poliisin perustutkintokoulutusta ennen vuoden 2014 muutosta korkeakoulututkinoksi.

Kyselyyn vastanneista 9 % ei toivonut lisäkoulutusta kuulusteluihin liittyen tai kokenut sitä tarpeelliseksi. Perusteluissa tuli esiin pitkä työkokemus, äskettäin saatu kuulustelukoulutus, riittäväksi koettu palaute esimieheltä tai eläköityminen lähivuosina. Esiin tuli myös näkemys kuulusteluiden merkityksetttömyydestä esitutkinnassa suhteessa muihin todisteisiin. Muutama koki vahvasti, että kuulustelemaan oppii vain kuulustelemalla. Osa näki ongelmallisena kuulustelijan työn määrän, eikä niinkään koulutuksen puutteen. Vastanneista 13 % ei ottanut kantaa lisäkoulutukseen liittyvään kysymykseen tai oli jättänyt kokonaan vastaamatta kysymykseen.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa keskitytään opinnäytetyön keskeisimpiin tuloksiin ja vertaillaan niitä aiemmin esitettyyn teoreettiseen perustaan. Johtopäätöksissä keskitytään vastaamaan opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin, jotka olivat: Kuinka hyvin työelämässä olevat suomalaispoliisit tuntevat erilaisia kuulustelumenetelmiä? Mitä kuulustelumenetelmiä poliisit Suomessa käyttävät? Ovatko poliisien käyttämät kuuluste-

lumenetelmät linjassa poliisikuulusteluita koskevan tieteellisen tutkimustiedon kanssa? Johtopäätöksissä oleellista on tarkastella myös opinnäytetyön tuloksia suhteessa työn alussa esitettyyn hypoteesiin nähden.

8.1 Suomalaispoliisien kuulustelumenetelmien tuntemus on vähäistä

Opinnäytetyön tulosten mukaan suomalaispoliisien kuulustelumenetelmien (etenkin maailmalla tutkitujen ja tunnettujen) tuntemus on melko vähäistä. Kyselylomakkeen vastauksista sekä kyselylomakkeen johdosta saadun palautteen perusteella voidaan todeta, että termeinä kuulustelumenetelmät- ja tekniikat ovat jokseenkin epämääräisiä, eivätkä poliisit yksiselitteisesti tiedä, mitä näillä tarkoitetaan. Kyselylomakkeen avoimiin vastauskenttiin saaduissa vastauksissa poliisit toivat esiin, että eivät ymmärrä tai tiedä, mitä kuulustelumenetelmillä tarkoitetaan. Sähköpostitse tuli myös jonkin verran yhteydenottoja tähän liittyen. Poliisit eivät osanneet juurikaan nimetä tai kuvata käyttämiensä kuulustelumenetelmiä tai tekniikoita. Tämä jo itsessään voi nähdä merkinä siitä, että mitään varsinaisia menetelmiä ei käytetä. Kuulustelumenetelmät- ja tekniikat sekoitettiin esimerkiksi toistuvasti kuulustelujen toteutustapaan kuten puhelinkuulusteluihin. Kuulustelumenetelmä- ja tekniikka -termien käyttö on sekavaa ja osin epäjohdonmukaista myös kuulusteluihin liittyvässä kirjallisuudessa. Joka tapauksessa reilu kolmannes vastanneista ei tiennyt mitään luetelluista maailmalla tutkituista kuulustelumenetelmistä. Vastauksen perusteella opinnäytetyön hypoteesi kuulustelumenetelmien tuntemattomuudesta suomalaispoliiseille pitää paikkansa. Syy lienee siinä, ettei kuulustelumenetelmiä systemaattisesti kouluteta poliiseille, pois lukien Mäkelän malli ja NICHD-haastattelurungon kouluttaminen ja sen käyttäminen lapsirikostutkinnassa.

Suomalaispoliiseille koulutettava Mäkelän malli on kyselyyn vastanneille poliiseille melko tuntematon malli. Kyselyyn vastanneista poliiseista 33 % koki tuntevansa mallin, ja 26 % vastasi käyttävänsä sitä. Tämä voi osittain johtua siitä, että Mäkelän mallia on koulutettu poliiseille vuodesta 2013 alkaen. Mallia ei myöskään ole strukturoitu, eikä sen käyttö ole ns. pakollista. Mäkelän mallia ei myöskään voida lukea kansainvälisesti tunnetuimpiin tai tutkimustiedon perusteella suositeltavimpiin kuulustelumenetelmiin. Tutkimustuloksissa oli huomioitavaa, että NICHD-haastattelurungon tuntemus ja käyttö olivat molempien taulukoiden mukaan samat 20 %. Tämä kertonee siitä, että lapsirikostutkijoille koulutetaan systemaattisesti kyseisen kuulustelumenetelmän käyttö, ja sitä tulee käyttää lasten kuulusteluissa. Tutkimustulosten luotettavuus voi kuitenkin olla jokseenkin virheellinen siitä syystä, että ”Ei mitään näistä” -vastausvaihtoehto kuulustelumenetelmien käyttöön ja tuntemiseen liittyen lisättiin kyselyyn jälkikäteen poliisien toiveesta ja heidän antamansa palautteen perusteella. Tästäkin voidaan päätellä, ettei kuulustelumenetelmät ole poliiseille kovin tuttuja.

8.2 Suomalaiset poliisit eivät käytä varsinaisia kuulustelumenetelmiä tai tekniikoita

Poliisit kuvasivat vastauksissaan käyttävänsä kuulustelumenetelminä- ja tekniikoina avointa kerrontaa ja kysymys-vastaus-tekniikkaa. Nämä eivät kuitenkaan ole varsinaista kuulustelumenetelmän käyttöä. Vastauksissa oli havaittavissa myös kuulustelutilanteen yleistä luonnehdintaa, esimerkiksi suoritusjärjestyksen, muotomääräysten tai vuorovaikutuksen kuvailua. Avoin kerronta on eräs kognitiivisen haastattelun piirre, jossa pyritään todistajan tai asianomistajan avoimeen kerrontaan. Kognitiiviseen haastatteluun liittyy muitakin oleellisia elementtejä (kuten muistiin palauttamisen tekniikat), eikä pelkästään avoimen kertomuksen käyttäminen viittaa kognitiivisen haastattelun menetelmälliseen käyttöön. Muita kognitiivisen haastattelun elementtejä ei kuulusteluissa juurikaan mainittu käytettävän. Suurin osa poliiseista kuvasi keskeyttävänsä asianomistajan/todistajan vapaan kerronnan, jos tämä alkaa rönsyilemään siitä, mikä kuulustelijan mielestä on olennaista. Tämä on kuitenkin vastoin kognitiivisen haastattelun ominaispiirteitä, ja kuulustelutilanteessakin melko radikaali toimenpide. Kuitenkin muutamissa vastauksissa painotettiin, että todistajaa tai asianomistajaa pyydetään kertomaan kaikki, vaikka se ei kertojan mielestä olisikaan oleellista. Poliiseilla esiintyi siis kahta näkemystä sen suhteen, annetaanko todistajan/asianomistajan kertoa kaikki, mitä tämä muistaa tai tietää tapahtuneista. Toki keskustelun ohjaaminen voi joskus olla tarpeellista, ja johtua myös aikataulullisista tai resursointiin liittyvistä asioista. Keskeyttäminen voi johtua myös siitä, että poliiseilla on tutkitusti tarve kuulla omia tulkintoja tukevia faktoja ja keskittyä kuulustelussa siihen, mitä itse pitävät oleellisena.

Poliisit toivat monissa vastauksissaan esiin tilannekohtaisuutta kuulusteluihin liittyen. Poliisin työn luonteen vuoksi jokainen tapaus ja kuulustelu on varmasti erilainen, mutta sen ajatuksen taakse on myös helppo piiloutua. Tilanteeseen vaikuttavat seikat ovat toki aika tapauskohtaisia, ja poliisin työssä on tärkeää osata sopeutua ja selviytyä hyvin erilaisista tilanteista ja kohtaamisista ihmisten kanssa. Kuitenkin esimerkiksi kuulustelumenetelmien käyttöä ajatellen kuulusteluita koskettavat normaalit vuorovaikutuksen lainalaisuudet sekä lainsäädäntö, oli kuulustelija tai kuulusteltava kuka tahansa. Myös tutkimusten perusteella suositeltavat kuulustelumenetelmät ovat sovellettavia hyvin erityyppisiin rikoksiin ja henkilöihin. Kuulustelumenetelmiä voisi hyödyntää lähes kaikissa tilanteissa, joissa kuulusteltava vain on yhteystyökykyinen. Tilannekohtaisuuden painottaminen kertoo kuitenkin poliisien työn luonteesta sekä kyvystä pyrkiä sopeutumaan erilaisiin ja muuttuviin tilanteisiin, ja toteuttamaan kuulustelut yksilöllisesti ja mahdollisesti jotain tekniikkaa tai suunnitelmaa toteuttaen.

Kuulustelumenetelmiin liittyvissä vastauksissa tuli esiin erilaisia tekniikoiden piirteitä ja pyrkimystä jonkinlaiseen menetelmien käyttöön. Yksittäiset poliisit olivat tuoneet esiin jonkin varsinaisen menetelmän käyttöä (kuten SUE-malli, Scharff-tekniikka, NICHHD-haastattelurunko), mutta kokonaisuutena vastausmäärät eivät olleet tilastollisesti merkityksellisiä. Vastauksissaan poliisit olivat tuoneet esiin kuvausta esimerkiksi näytön käyttämisestä rikoksesta epäillyn kuulustelussa, jossa tarkoitus oli käyttää näyttöä nimenomaan strategisesti. Pieni osa kuvasikin SUE-mallin mukaista näytön käyttöä vasta kuulustelun

lopussa paljastamaan epäillyn mahdolliset valheet tai ristiriitaisuudet. Kuitenkin osa poliiseista kuvasi paljastavansa näyttöä epäillylle pitkin kuulustelua, heti kuulustelun alussa, sekä tuovansa näyttöä esiin omissa kuulustelukysymyksissään. Osa näytti aineiston suoraan kuulusteltavalle, esimerkiksi kuvina tai videoina. SUE-mallin mukainen kuulustelumenetelmän käyttö ei siis sinänsä ole järjestelmällistä, vaikka sen piirteitä olikin havaittavissa osassa vastauksista. Tärkeänä voidaan kuitenkin pitää sitä, että kiistellyn ja Suomen lainsäädäntöön nähden jopa kielletyn REID-tekniikan käyttö on poliiseilla vähäistä ja vain 4 % ilmoitti käyttävänsä tai käyttäneensä kyseistä tekniikkaa.

Kuulustelukysymyksiin liittyen poliisien vastauksista oli pääteltävissä avointen kysymysten suosiminen. Poliisit kuvasivat pyrkivänsä välttämään johdattelua, mutta johdatteleviin kysymyksiin oli kuitenkin helppo sortua. Suljetun ja johdattelevan kysymyksen ero voi olla häilyvä, samoin kuin vaihtoehtoisesta kysymyksestä voi helposti tulla johdatteleva. Kuitenkin tutkimuksen kysymysesimerkein on vaikea tehdä tarkkoja päätelmiä suomalaispoliisien kuulustelukysymysten johdattelevuudesta, sillä kysymysten muotoilussa kuulustelun konteksti sekä kuulusteltavan aiemmin kertoma tai kertomatta jättäminen vaikuttaa siihen, onko kysymys johdatteleva. Kysymysesimerkkejä pyytämällä päästiin kuitenkin tarkastelemaan sitä, kuinka hyvin poliisit ylipäättään hallitsevat kysymysteknistä muotoilua. Kuulusteluissa käytettäviä kysymyksiä olisikin hyödyllistä tutkia esimerkiksi videoimalla, mikä on jokseenkin käytetty opetusmenetelmä esimerkiksi kuulusteluiden täydennyskoulutuksessa Poliisiammattikorkeakoulussa.

Kyselytutkimuksen muutamat vastaukset saivat miettimään poliisityön resursointia. Esimerkiksi näytön käyttöön liittyen 9 % poliiseista vastasivat paljastavansa näytön epäillylle heti kuulusteluiden alussa. Yksi mainittu syy tähän oli ajan säästäminen etenkin päivittäisrikosten tutkinnassa. Myös vain 60 % poliiseista oli sitä mieltä, että heillä on työssään riittävästi aikaa suunnitella kuulustelunsa. Täydennyskoulutukseen liittyvässä kysymyksessä oli tuotu esiin, että ei niinkään toivota koulutusta, vaan vähemmän juttuja, mikä viitanee juttu- ja työpaineeseen rikostutkinnassa. Kuulusteluiden laatu ei kuitenkaan saisi kärsiä ajan tai resurssien puutteesta, vaikka tämä on varmasti todellisen työelämän fakta. Resurssien kohdentaminen vakavaan rikostutkintaan on ymmärrettävää. Kuulusteluita on kuitenkin vaikea suorittaa laadukkaasti liukuhihnalta.

Poliisien antamista vastauksissa yllättävää oli puhelin- ja sähköpostikuulusteluiden suhteellisen suuri määrä. Kuulustelun toteuttaminen puhelin- tai sähköpostikuulusteluna tulisi olla enemmän poikkeus kuin suositeltava tapa suorittaa kuulusteluita. Puhelinkuulusteluiden määrästä ei erikseen kysytty, mutta poliisit olivat tuoneet itse asian esille kuulustelumenetelmien käytöstä kysyttäessä. Osa poliiseista vastasi jopa suosivan puhelin- tai sähköpostikuulusteluita. Koronapandemia voi osaltaan vaikuttaa siihen, että nykyisessä maailmantilanteessa ei suosita lähikontakteja. Kuitenkin kuulusteluiden lähtökohta on, että kuulusteltavan tulee olla itse läsnä esitutkinnassa. Puhelinkuulustelussa on merkittävä virheiden mahdollisuus, eikä esimerkiksi kuulusteltavan henkilöllisyydestä tosiasiallisesti voi mennä takuuseen.

Esimerkiksi perätön lausuma ei toteudu puhelinkuulustelua toteuttaessa. Harkintavalta kuulustelun toteuttamistavasta jää kuitenkin täysin tutkijalle itselleen. Puhelinkuulusteluiden näyttöarvo taas on tuomioistuimen harkittavissa.

Opinnäytetyön tutkimuksessa saatiin kiinnostavia tuloksia myös aikuisten kuulusteluiden videoinnista. Poliisien vastauksissa nousi esiin, että aikuisten kuulusteluiden videointi oli satunnaista. Poliisit kokivat, että videoinnille tulisi olla jokin perusteltu syy tai tarve. Näin ei kuitenkaan lainsäädännöllisesti ole, ja kuulustelut voidaan videoida milloin tahansa ääni- tai kuvatallenteelle. Esitutkintalaissa ilmenee tilanteet, joissa kuulustelut on pakko videoida (esimerkiksi alle 15-vuotiaiden kuulustelut). Videointi koettiin vastausten mukaan myös hankalaksi, tai siihen ei koettu olevan koulutusta tai välineitä. Toki nämä voivat olla laitoskohtaisesti oikeita syitä. Poliisit toivat esiin näkemystä, että videoisivat kuulusteluita enemmän, mikäli niitä ei tarvitsisi litteroida, sillä tämä teettää enemmän töitä kuulusteluiden kirjaamiseen verraten, eikä tällaiseen ole aikaa. Kuitenkin Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaan vain oikeudenkäynnissä todisteena käytettävä videotallenne tulee litteroida ja liittää osaksi esitutkintapöytäkirjaa tallenteen kanssa. Litteroinnin kuulustelusta voisi tarvittaessa tehdä myös jälkikäteen, mikäli ilmenee, että tallennetta voitaisiin käyttää oikeudenkäynnissä todisteena. Järjestelmällistä kaikkien videoitujen kuulusteluiden litterointia ei kuitenkaan ole ohjeistettu tekemään ainakaan Poliisihallituksen toimesta.

Suosittelavaa olisikin, että aikuisten kuulusteluiden videointia lisättäisiin. Videoinnin lisääminen on ollut tavoitteena jo pitkään, mutta käytännön tasolla tämä ei ole toteutunut (Karhunen 2020). Poliisien kokemus vastausten perusteella oli, että videointi koetaan tarpeettomaksi, aikaa vieväksi ja osin turhaksi. Aikuisten kuulusteluiden videoinnin voidaan katsoa vastausten perusteella olevan enemmän poikkeus kuin vakiintunut käytäntö. Syitä videoimattomuudelle ei ehkä ole osattu edes pohtia, kuten eräästä vastauksesta voidaan päätellä:

”En oikeastaan osaa sanoa. Tämä ei ole tullut koskaan esille, enkä yhtäkään osaa edes ajatella missä tilanteessa sellaista tulisi käyttää, ja miksi. Epäilemättä sille on paikkansa, mutta itselle ei ole tuttu käytäntö.”

Videointi kuitenkin vapauttaisi oleellisesti kuulustelijan havainnointikykyä verraten kuulustelukertomuksen kirjaamiseen kuulustellessa. Videoinnilla voitaisiin myös jälkikäteen todentaa kuulusteluiden tapahtumat, kuin ne todellisuudessa ovat menneet. Näin kaikki tulkinnat tai väitteet esimerkiksi kuulustelijan johdattelevuudesta tai painostamisesta voitaisiin todentaa jälkikäteen nauhoitteelta. Videointi olisi sekä poliisin että kuulusteltavan kannalta suositeltava toimenpide, unohtamatta molempien oikeusturvaan liittyviä asioita. Kuulusteluiden videoinnilla mahdollistettaisiin myös kuulusteluiden laadun sekä kuulustelijan kehittymisen ja palautteen saannin kannalta tehtävät havainnot. Kuulusteluita voitaisiin tutkia perusteellisemmin videoinnin keinoin, kuten esimerkiksi Iso-Britanniassa on voitu tehdä sen jälkeen, kun kuulustelut säädettiin pakolliseksi.

8.3 Poliisien toive kuulusteluiden lisäkoulutuksesta ja ammattitaidon ylläpitämisestä

Opinnäytetyön tuloksista nousi esiin poliisien jatkuvan palautteen saannin ja työnohjauksen merkitys kuulustelutaitojen kehittämisessä ja ylläpitämisessä. Poliisit toivat avoimissa vastauksissaan esiin, että kaipaisivat työnohjausta, palautetta ja ylipäättään keskustelua ja kokemusten jakamista esimerkiksi kollegoiden kesken kuulusteluihin liittyen. Poliisit toivoivat laaja-alaisesti kuulusteluiden lisäkoulutusta, sekä tarvetta laajentaa tietämystään esimerkiksi psykologisesta- tai syyttäjän näkökulmasta. Joidenkin poliisien mielestä kuulustelutaitoja ei voi oppia kuin käytännön tekemisellä, eikä teoreettisella tiedolla ole merkitystä poliisin ammatissa. Kuitenkin suurin osa koki, että jatkuva oman ammattitaidon kehittäminen on oleellista ja tutkitulla tiedolla on paikkansa poliisiorganisaatiossa. Opinnäytetyön tulosten mukaan voidaan todeta, että poliiseilla pääsääntöisesti on tahtotila kuulusteluihin liittyvän ammattitaidon ja osaamisen kehittämiseksi.

Poliisien kuulusteluosaaminen perustui enimmäkseen saatuun koulutukseen poliisiammattikorkeakoulussa. Tämä osoittaa Poliisiammattikorkeakoulun vahvan roolin ja vastuun kuulusteluosaamisen kehittäjänä. Kuulustelukoulutus on saatujen vastausten sekä opintosuunnitelmien mukaan jokseenkin vähäistä suhteessa siihen, millaista menetelmäosaamista kuulustelut vaativat. Varsinaisten kuulustelumenetelmien- ja tekniikoiden osaamiseen ja koulutukseen olisi tämän opinnäytetyön tulosten mukaan perusteltua panostaa. Kyselytutkimuksen tulosten mukaan on huolestuttavaa, että poliisien mielestä käytännön kuulusteluosaaminen perustuu toiseksi eniten (reilu 30 % vastanneista) yrityksen ja erehdyksen kautta oppimiseen. Viranomaistoiminnan tulisi lähtökohtaisesti perustua tiukasti lakiin ja sen säännöksiin, ja vaikka poliisikin on ihminen ja erehdyksiä sattuu, ei kuulusteluissa onnistumista tulisi laskea yrityksen ja erehdyksen kautta oppimisen varaan.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että suomalaispoliisien kuulustelumenetelmien käyttö ei ole linjassa maailmalla tutkittujen ja tunnettujen kuulustelumenetelmien kanssa. Suomalaispoliisit eivät juurikaan käytä varsinaisia tekniikoita tai menetelmiä. Suomalaispoliisien vastausten perusteella voidaan todeta, että kognitiiviselle haastattelun sekä SUE-menetelmän järjestelmälliselle käytölle ja koulutukselle olisi otollinen pohja. Näitä menetelmiä voidaan pitää sopivina myös Suomen lainsäädännölle. Kuulusteluiden videointiin ja litterointiin liittyvää ohjeistusta olisi myös syytä selkeyttää. Poliisien antamien vastausten perusteella kuulusteluiden videoinnin mahdollistavia käytännön toimenpiteitä olisi syytä tehdä, esimerkiksi teknisten laitteiden helpommalla saatavuudella sekä koulutuksella. Kuulustelumenetelmien kouluttamiselle on selkeä tarve, ja siihen tulisi panostaa niin poliisin amk-perustutkinossa kuin täydennyskoulutuksessa. Myös jatkuva palautteen saanti ja työnohjaus ovat oleellisia kuulustelijoiden osaamisen kasvattamiseksi ja ammattitaidon säilyttämiseksi.

9 LOPUKSI

Tässä luvussa pohditaan opinnäytetyön prosessia, sen tuloksia ja kehittämisehdotuksia. Tämän opinnäytetyön tavoitteena on ollut selvittää suomalaispoliisien kuulustelumenetelmien tuntemusta, kuulustelumenetelmien käyttöä sekä missä suhteessa ne ovat maailmalla tutkittuihin kuulustelumenetelmiin. Opinnäytetyön tutkimuksella on saatu kerättyä merkittävää tietoa suomalaispoliisien kuulusteluiden menetelmäosaamisesta, sillä aiempaa tutkimusta suomalaispoliisien kuulusteluista ei juurikaan ole. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytetty Webropol-kyselylomake on ollut aiheeseen, nykyaikaan ja vallitsevaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen sopiva menetelmä hankkia tietoa.

Opinnäytetyön prosessi on kestänyt kokonaisuudessaan noin viisi kuukautta. Opinnäytetyön aihe on ollut mielenkiintoinen ja syventänyt oleellisesti kuulusteluihin liittyvää tietoa ja osaamista opintojen ohella. Aihe, pääosin vieraskielinen kirjallisuus sekä tiukka aikataulu on asettanut omat haasteensa työn tekemiselle. Kuitenkin kuulusteluiden tarkastelu opinnäytetyön näkökulmasta on ollut antoisaa ja syventänyt ajatusta siitä, kuinka monisäikeinen tilanne kuulustelu on. Opinnäytetyön aihe on poliisien antaman palautteen perusteella koettu ajatuksia herättäväksi ja merkitykselliseksi. Kyselylomakkeen johdosta saatu palaute onkin ollut yllättävän runsasta ja mielenkiintoista. Kuulustelut herättävät monenlaisia, jopa ristiriitaisia näkemyksiä siitä, kuinka ne tulisi toteuttaa, mikä niissä on oleellista ja kuinka merkityksellisenä kuulusteluita pidetään. Tämä opinnäytetyö on johdattanut merkittävän tiedon ja kirjallisuuden ääreen. Haluan kiittää opinnäytetyön ohjaajaa sekä oikeuspsykologian erikoistumiskoulutusta yhteistyöstä, ammattitaitoisesta ohjaamisesta ja tuesta tämän opinnäytetyön teossa. Olen kiitollinen kaikista saamistani palautteista, kyselylomakkeen vastauksista ja poliisien antamasta panoksesta tähän tutkimukseen.

Tämän opinnäytetyön voidaan katsoa tuoneen merkittävää tietoa suomalaispoliisien kuulusteluista. Tutkimus kuvaa Suomen tilannetta ja se on tärkeä lisä kansainväliseen tutkimustietoon poliisien kuulustelumenetelmäosaamisesta. Tämän vuoksi opinnäytetyön tiivistelmä on kirjoitettu myös englanniksi. Jatkotutkimuksille on kuitenkin ehdoton tarve. Olisi tärkeää, että kuulusteluita alettaisiin videoida enemmän, ja siten voitaisiin mahdollistaa kuulusteluiden tutkiminen ja kehittäminen. Mielenkiintoista olisi selvittää, onko kuulusteluissa alueellisia tai laitospohjaisia eroja. Mikäli poliisin amk-perustutkinnossa tai täydennyskoulutuksessa otettaisiin koulutettavaksi jokin kuulustelumenetelmä, olisi hedelmällistä tutkia koulutuksen vaikuttavuutta ja tuloksia. Paljon siis olisi vielä tutkittavaa ja kehitettävää. Poliisin työ on vaativa ammatti, jonka tulee muuttua yhteiskunnan mukana ja pystyä vastaamaan sen vaatimuksiin. Tärkeää on myös tiedostaa jatkuva itsensä kehittämisen ja ammattitaidon ylläpitämisen merkitys, jossa nousee esiin kyky asettaa itsensä alttiiksi arvioinnille sekä uuden oppimiselle, joka usein on epämukavuusalueella olemista. Tämä on kuitenkin edellytys kehittymiselle ja oppimiselle. Toivottavasti tämä opinnäytetyö herättää ajatuksia ja keskustelua, ja johtaa kuulusteluihin panostamiseen niin videoinnin, kuulustelijan kehittymisen ja etenkin kuulusteluihin liittyvän koulutuksen osalta.

LÄHTEET

- Buckley, J. P. 2006. The Reid Technique of interviewing and interrogation. Teoksessa: Williamson, T. (toim.). 2006. Investigative Interviewing. Rights, research, regulation. Willan Publishing: Portland. 190–206.
- Drizin, S. A. & Leo, R. A. 2004. The problem of false confessions in the post-DNA world. North Carolina Law Review, 82. 891–1007.
- Ellonen, E. & Karstinen, E. & Nykänen, V. 1996. Kuulustelutaktiikka. Poliisien oppikirjasarja 1/96. Oy Edita Ab: Helsinki.
- Ellonen, N. & Rantaeskola, S. (toim.). 2016. Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Suomen Yliopistopaino – Juvenes Print: Tampere.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. 6. painos. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino: Jyväskylä.
- Fisher, R. P. & Geiselman, R. E. 2019. Expanding the Cognitive Interview to Non-Criminal Investigations. Teoksessa: Dickinson, J. J. & Schreiber Compo, N. & Carol, R. N. & Schwartz, B. L. & McCauley, M. R. (toim.). 2019. Evidence-Based Investigative Interviewing. Applying Cognitive Principles. Routledge: New York. 1–28.
- Geiselman, R. E. & Fisher, R. P. 1985. Interviewing victims and witnesses of crime, research in brief. National institute of Justice.
- Geiselman, R. 2012. The Cognitive Interview for Suspects. American journal of forensic psychology, 30. Ladattavissa: https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahU-KEwimia-D0bnuAhUytYsKHaiFDPkQFjA-DegQIBxAC&url=https%3A%2F%2Fpdf4pro.com%2Fcdn%2Famerican-journal-of-forensic-psychology-14da08.pdf&usq=AOvVaw0Z7q2S_vb8zafKyBbVAwS7. Ladattu 26.1.2021.
- Gordon, N. J. & Fleisher, W. L. 2019. Effective Interview and Interrogation Techniques. Neljäs painos. Academic press: Lontoo.
- Granhag, P. A. & Hartwig, M. 2015. The Strategic Use of Evidence technique: A conceptual overview. Teoksessa Granhag, P. A. & Vrij, A. & Verschuere, B. (toim.). 2015. Wiley series in the psychology of crime, policing and law. Detecting deception: Current challenges and cognitive approaches. Wiley Blackwell: Chichester. 231–251.
- Gudjonsson, G. H. 2003. The Psychology of Interrogations and Confessions. A Handbook. Wiley Series in the psychology of Crime, Policing and Law: Chichester.
- Haapasalo, J. & Kiesiläinen, K. & Niemi-Kiesiläinen, J. 2000. Todistajapsykologia ja todistajankuulustelu. Kauppakaari Oyj: Helsinki.
- Hartwig, M. & Granhag, P. A. & Strömwall, L. A. & Kronqvist, O. 2006. Strategic Use of Evidence During Police Interviews: When training to detect deception works. Law and Human Behavior, 30. Ladattavissa: https://www.academia.edu/6459761/Strategic_Use_of_Evidence_During_Police_Interviews_When_Training_to_Detect_Deception_Works. Ladattu: 25.1.2021.
- Hartwig, M. & Santtila, P. 2008a. Epäiltyjen kuulustelu ja väärät tunnustukset. Teoksessa: Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (toim.). 2008. Oikeuspsykologia. Edita: Helsinki. 213–229.
- Hartwig, M. & Santtila, P. 2008b. Valehtelun tunnistaminen ja epäillyn syyllisyyden arviointi poliisikuulusteluissa. Teoksessa: Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (toim.). 2008. Oikeuspsykologia. Edita: Helsinki. 230–246.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2017. Tutkimushaastattelu. Unigrafia Oy: Helsinki.

- Holmberg, U. & Christianson, S. 2002. Murderers' and sexual offenders' experiences of police interviews and their inclination to admit or deny crimes. *Behavioral Sciences and the Law*, 20. 31–45.
- Karhunen, T. 2020. Valot, kamera, käy! Videokuulustelumenetelmän soveltuvuus suomalaisessa poliisityössä. Poliisiammattikorkeakoulu. Yamk-opinnäytetyö.
- Kassin, S. M. & Wrightsman, L. S. 1985. Confession evidence. Teoksessa: Kassin, S. M. & Wrightsman, L. S. (toim.). 1985. *The psychology of evidence and trial procedure*. Sage: Beverly Hills. 67–94.
- Kaunisto, J. & Kumpuniemi, M. 2019. Rikoksesta epäiltyjen kuulustelumenetelmät. Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus 2017–2019. Åbo Akademi. Kirjallinen työ.
- KKO 2012:45. Korkeimman oikeuden ratkaisu. Luettavissa: <https://finlex.fi/fi/oi-keus/kko/kko/2012/20120045>. Luettu: 20.1.2021.
- Korkman, J. 2006. How (not) to interview children. Investigative interviews with young children in sexual abuse investigations in Finland. Åbo Akademi. Väitöskirja.
- Korkman, J. 2008. Lasten haastattelemisen hyväksikäyttötapauksissa. Teoksessa: Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (toim.). 2008. *Oikeuspsykologia*. Edita: Helsinki. 456–484.
- Kozinsky, W. 2018. The Reid Interrogation Technique and False Confessions: A Time for Change. *Seattle Journal for Social Justice*, 16. Ladattavissa: <https://digitalcommons.law.seattleu.edu/sjsj/vol16/iss2/10/>. Ladattu 28.2.2021.
- Leo, R. A. 1996. Inside the interrogation room. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 86. 266–303.
- McNamara, D. 2020. Interviewing Vulnerable Suspects in Ireland. Luettavissa: <https://defendingvulnerability.wordpress.com/2020/09/28/interviewing-vulnerable-suspects-in-ireland/>. Luettu 20.1.2021.
- Memon, A. 1999. Interviewing Witnesses: The Cognitive Interview. Teoksessa: Memon, A. & Bull, R. (toim.). 1999. *Handbook of the Psychology of Interviewing*. Wiley: Chichester. 343–355.
- Mykhailov, I. 2018. A real alternative to interrogation. Asbjorn Rachlewin haastattelu. The Guilford Press: Lontoo. Luettavissa: https://en.lb.ua/news/2018/01/20/5372_real_alternative_interrogation.html. Luettu 26.11.2020.
- Noone, G. 2015. An Garda Síochána Model of Investigative Interviewing of Witnesses and Suspects. Teoksessa: Pearse, J. (toim.). 2015. *Investigating Terrorism. Current Political, Legal and Psychological Issues*. Wiley Blackwell: Chichester. 100–122.
- Paajanen, M. 2018. Mäkelän kuulustelumallin käyttö Helsingin poliisilaitoksella. Poliisiammattikorkeakoulu. Amk-opinnäytetyö.
- Paulo, R. & Albuquerque, P. & Bull, R. 2013. Enhanced cognitive interview: towards a better use and understanding of this procedure. *International Journal of Police science & management*, 15 (3). 190–199.
- Poliisi (AMK) -tutkinto. Opetussuunnitelma. Lukuvuodet 2020–2022. Luettavissa: <https://polamk.fi/documents/25254699/37709942/Poliisi-amk-opetussuunnitelma.pdf/739255c8-04c2-f693-c381-0128bbe13c09/Poliisi-amk-opetussuunnitelma.pdf?t=1602071169979>. Luettu 6.1.2021.
- Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelma. Ammatillinen täydennyskoulutus. Kuulusteluopin kurssi (voimassa 1.1.2018 alkaen).
- Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelma. Ammatillinen täydennyskoulutus. Lapsirikostutkinnan erityiskoulutus 5 op.
- Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelma. Ammatillinen täydennyskoulutus. Seksuaalirikokset ja lapsi poliisitoiminnassa.

- Poliisihallitus. 2016. Käsikirja kuulustelujen kirjaamisesta. Liite. POL-2016-8514.
- Poliisihallitus. 2019. Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Ohje. POL-2019-34669.
- Powell, M. B. & Wright, R. & Clark, S. 2009. Improving the competency of police officers in conducting investigative interviews with children. *Police Practice & Research*. Luettavissa: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15614260902830070>. Luettu 27.2.2021.
- Rantaeskola, S. 2019. Rikos ja rikosprosessi. Warelia: Tyrvää-Vammala-Sastamala.
- Santtila, P. & Alkiora, P. & Ekholm, M. & Niemi, P. 1999. False confession to robbery: the roles of suggestibility, anxiety, memory disturbance and withdrawal symptoms. *Journal of Forensic Psychiatry*, 10. 399–415.
- Taskinen, S. 2008. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.
- Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. FINN LECTURA: Vuosaari.
- Vrij, A. 1999. Interviewing to Detect Deception. Teoksessa: Memon, A. & Bull, R. (toim.). 1999. *Handbook of the Psychology of Interviewing*. Wiley: Chichester. 317–326.

LIITE 1: POLIISEILLE SUUNNATTU KYSELYLOMAKE

Olen ymmärtänyt kyselyn liittyvän kuulustelumenetelmien käyttöön ja sen tulosten julkaisemiseen opin-
näytetyössä, jossa aineistoa käsitellään anonyymisti. Suostun vapaaehtoisesti vastaajaksi kyselyyn.
(Vain ”Kyllä” vastaamalla pääsi eteenpäin kyselyssä).

Missä tutkintaryhmässä työskentelet? (avoin vastauskenttä)

VAPAAN KERRONNAN KYSYMYKSET

Kirjoita esimerkit seuraavista kuulustelukysymyksistä:

- Avoin kysymys:
- Suljettu kysymys:
- Johdatteleva kysymys:
- Omasta mielestäsi hyvä kuulustelukysymys:
- Omasta mielestäsi huono kuulustelukysymys:
- Omasta mielestäsi hyvä tarkentava kysymys:

Millaisia menetelmiä ja/tai tekniikoita käytät:

- Asianomistajan kuulustelussa:
- Epäillyn kuulustelussa:
- Todistajan kuulustelussa:

Videoitko aikuisten kuulusteluja? Jos, niin millaisissa tapauksissa ja kuinka usein (esim. krt/kk tai krt/v)?
Jos et videoi, niin miksi?

Millä tavoin käytät kuulustelussa esitutkinnassa kerättyä näyttöä?

Missä vaiheessa kuulusteluja käytät esitutkinnassa kerättyä näyttöä?

VÄITTÄMÄT 1-4

(1 täysin eri mieltä – 2 osittain eri mieltä – 3 osittain samaa mieltä – 4 täysin samaa mieltä)

- Kohtelen epäiltyä kunnioittavasti kuulustellessani häntä.
- Kuulustelun lopputulos on parempi, kun kohtelen kuultavaa ystävällisesti.
- Kuulustelun aikana yritän luoda kuultavalle mahdollisimman rennon ja mukavan olon.
- Näen kuulusteluissa vaivaa kontaktin luomiseen.
- Ennen kuin menen varsinaiseen asiaan, kyselen kuultavalta neutraaleja kysymyksiä edistääk-
seni hyvää vuorovaikutusta ja ilmapiiriä.

- Mikäli kuulusteltava on nuori tai erityispiirteinen, teen harjoitushaastattelun ennen varsinaiseen rikosasiaan siirtymistä.
- Kuulustelun aluksi kerron kuulustelutilanteesta, mitä tehdään, miten ja miksi.
- Avoimien ja suljettujen kysymysten välinen ero on minulle täysin selvä.
- Kuulustelussa kannattaa pääasiassa kysyä avoimia kysymyksiä.
- Suosin kuulustellessani kyllä-/ei -kysymyksiä.
- Tärkein tavoitteeni kuulustelussa on tunnustuksen saaminen.
- Epäillyn kuulustelussa tunnustusta tärkeämpi tavoite on hankkia mahdollisimman paljon tietoa.
- Hyökkäävä ja painostava kuulustelutyö on hyvä keino saada epäilty tunnustamaan tekonsa.
- Puhumattoman epäillyn kohdalla auttaa, jos hänet laittaa päiväksi tai pariaksi koppiin.
- Epäillyn selitysten keskeyttäminen on hyvä kuulustelukeino.
- Pysin ensisijaisesti tukemaan asianomistajan/todistajan vapaata kerrontaa sen sijaan, että esittäisin itse tarkkoja kysymyksiä.
- Keskeytän asianomistajan/todistajan vapaan kerronnan, mikäli kerronta alkaa rönsyillä siitä, mikä on olennaista.
- Perehdyn juttuun ja kuultavan taustaan hyvin ennen kuulustelua.
- Valitsen ja suunnittelen kuulustelustrategiani tarkkaan ja tietoisesti.
- Minulla on työssäni aikaa suunnitella kuulusteluni huolellisesti.
- Annan epäillyn ymmärtää, että minulla on enemmän näyttöä häntä vastaan kuin oikeasti onkaan.
- Näytön esittäminen epäillylle kuulustelun alussa on hyvä kuulustelutaktiikka.
- Pysin esittämään epäillylle poliisilla olevan näytön vasta kuulustelun lopussa, sen jälkeen, kun olen hankkinut avoimilla kysymyksillä mahdollisimman paljon tietoa.
- Kuulustelijan kannattaa heti alussa tehdä selväksi mitä kaikkea tietoa poliisilla jo on, jottei aikaa kuluisi hukkaan epäillyn valheita kuunnellessa.
- Pysin keräämään epäillyltä mahdollisimman paljon tietoa, jotta hänen olisi vaikeampi valehdella kuulustelun edetessä.
- Pystyn vaikuttamaan omalla toiminnallani siihen, kuinka yksityiskohtaisesti kuultava muistaa tapahtumat.
- Ennen varsinaisia kuulustelukysymyksiä ohjeistan todistajaa kertomaan myös ne asiat, jotka hän muistaa vain osittain, ja sellaisetkin seikat, joita hän ei itse pidä tärkeinä.
- Minulla on tarpeeksi tietoa ihmisen muistin toiminnasta pystyäkseni hyödyntämään tietoa kuulustellessani.
- Kuultavan rentoutuneella ololla on merkitystä hänen muistinsa toiminnan kannalta.
- Olen hyvä huomaamaan, kun kuultava valehtelee.
- Käytetyllä kuulustelumenetelmällä on suuri merkitys totuudenmukaisen ja valheellisen kerronnan erottamisessa.

- Asianomistaja, joka itkee kertoessaan väkivallan uhriksi joutumisesta, on luotettavampi kuin asianomistaja, joka kertoo tapahtuneesta tyyneesti ja viileästi.
- Kuulustelutaitoa ei voi sen suuremmin opettaa, vaan taito kehittyy kokemuksen myötä ja siirtyy organisaatiossa hiljaisena tietona kollegalta toiselle.
- Olen perehtynyt kuulusteluihin liittyvään tutkimustietoon.
- Kuulustelutaitoa ei voi oppia lukemalla tutkimustietoa, kuten kirjoja tai artikkeleita.
- Suomaisten poliisien kuulusteluosaaminen on mielestäni hyvällä tasolla.

MONIVALINTAKYSYMYKSET

- Kuulusteluosaamisen teoriapohja perustuu eniten: (numeroi 1–3 tärkeimmästä alkaen)
- Oma-aloitteiseen perehtymiseen alan kirjallisuuteen ja tieteellisiin tutkimuksiin
- Saamaani koulutukseen Poliisiammattikorkeakoulussa
- Erillisiin kuulustelukoulutuksiin esim. työpaikalla tai ulkomailla.

Kuulusteluosaamisen käytännön osaaminen perustuu eniten: (numeroi 1–3 tärkeimmästä alkaen)

- Kollegoilta opittuun
- Yrityksen ja erehdyksen kautta oppimiseen
- Kuulustelumenetelmien toistuvaan soveltamiseen käytännössä

Alla on lueteltu kuulustelumenetelmiä. Laita rasti ruutuun, jos tunnet menetelmän pääpiirteittäin:

- SUE
- Kognitiivinen haastattelu
- Pauli Mäkelän malli
- NICHHD-haastattelurunko
- Reid-tekniikka
- Ei mitään näistä (lisätty jälkikäteen kyselyn vastausvaihtoehdoksi)

Laita rasti ruutuun, jos olet käyttänyt kuulustellesasi jotain/joitain seuraavista:

- SUE
- Kognitiivinen haastattelu
- Pauli Mäkelän malli
- NICHHD-haastattelurunko
- Reid-tekniikka
- Ei mitään näistä (lisätty jälkikäteen kyselyn vastausvaihtoehdoksi)

Toivoisitko lisää koulutusta kuulusteluihin liittyen? Jos, niin millaista? (avoin vastauskenttä)

LIITE 2: TUTKIMUSLUPA POLIISIHALLITUKSELTA

Tutkimuslupa	ID-2112227	1 (4)
11.01.2021	POL-2020-85619	

Tutkimuslupa; Poliisien käyttämät kuulustelumenetelmät Suomessa

Hakija	Poliisiammattikorkeakoulu
	Työn vastuullinen johtaja / opinnäytetyön ohjaaja <ul style="list-style-type: none">lehtori, oikeuspsykologi Jasmin Kaunisto¹
	Tutkija <ul style="list-style-type: none">Noora Armila
Asia	Tutkimuslupahakemus
Hakemus	<p>Noora Armila tekee Poliisiammattikorkeakoulussa opinnäytetyötä, jonka aiheena on työelämässä olevien suomalaispoliisien käyttämät kuulustelumenetelmät, kuulustelumenetelmien tuntemus ja sen selvittäminen, ovatko menetelmät linjassa maailmalla tunnettujen ja tieteellisesti tutkittujen kuulustelumenetelmien kanssa. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä ovat:</p> <ul style="list-style-type: none">Kuinka hyvin työelämässä olevat suomalaispoliisit tuntevat erilaisia kuulustelumenetelmiä?Mitä kuulustelumenetelmiä poliisit Suomessa käyttävät?Ovatko poliisien käyttämät kuulustelumenetelmät linjassa poliisikuulusteluita koskevan tieteellisen tutkimustiedon kanssa? <p>Tutkimuskysymysten avulla on tarkoitus saada tietoa kuulustelun nykytilanteesta Suomessa, sekä siitä, mistä työelämässä olevat poliisit ovat osaisensa saaneet. Hakemuksen mukaan opinnäytetyö toteutetaan yhteistyössä Åbo Akademin oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksen kanssa ja oikeuspsykologiopiskelijan lopputyöhön liittyen. Hakemuksen mukaan Noora Armila on tehnyt yhteistyötä oikeuspsykologityöryhmän kanssa Webropol-kyselyn kysymyksiensä laadinnassa. Valmiin opinnäytetyön tuloksia on tarkoitus hyödyntää tulevaisuudessa mm. tuoreessa Poliisityön psykologia -oppikirjassa sekä Åbo Akademin opiskelijan oikeuspsykologian erikoistumisopinnojen lopputyössä.</p> <p>Tutkimuksen tekemiseksi Noora Armila hakee Poliisihallitukselta lupaa kyselytutkimuksen toteuttamiseksi poliisihallituksessa. Kysely on tarkoitus kohdistaa kaikille poliisilaitoksille. Kyselytutkimuksen kohdentamisessa on lisäksi tarkoitus hyödyntää opinnäytetyön tekijän, ohjaajien sekä muiden</p>

¹ Sukunimi korjattu, Poliisihallitus 11.1.2020
POLIISIHALLITUS
Vuorimiehentie 3, PL 1000, 02151 ESPOO
kirjaamo.poliisihallitus@poliisi.fi
Puh. +358 295 480 181, Faksi +358 295 411 780

yhteistyötahojen sosiaalisia kontakteja mahdollisesti paremman vastausprosentin saamiseksi sekä mahdollisten poliisin sidosryhmien kyselyyn sitouttamiseksi.

Hakemukseen on liitetty tutkimussuunnitelma, jossa on tarkemmin selvitetty tutkimuksen tieteellisiä perusteita, taustoja ja menetelmiä sekä kyselytutkimuksen kysymykset.

Päätös

Poliisihallitus myöntää hakijalle luvan toteuttaa hakemuksessa yksilöity kyselytutkimus poliisihallinnossa hakemuksessa yksilöidyssä tutkimustaroituksessa jäljempänä mainituin ehdoin ja rajoituksin.

Tutkimuslupa ei pidä sisällään oikeutta kyselytutkimuksen toteuttamiseksi poliisin mahdollisille yhteistyötahoille. Lupaa yhteistyötahoille mahdollisesti osoitettavan kyselytutkimuksen toteuttamiseksi on haettava suoraan kyseessä olevalta yhteistyötaholta.

Voimassaolo ja muuttaminen

Tämä päätös on voimassa siihen asti, kun tietojen käyttö on tarpeen tutkimuksen suorittamiseksi tai sen tulosten asianmukaisuuden varmistamiseksi, kuitenkin enintään 30.4.2021 saakka.

Poliisihallitus katsoo hakijan hyväksyneen tämän päätöksen ja sen ehdot viimeistään silloin, kun se ryhtyy tämän lupapäätöksen mukaisiin täytäntöönpanotoimiin. Poliisihallitus voi muuttaa tätä päätöstä ja sen ehtoja, milloin siihen syytä on.

Poliisin suunnittelu ja tutkimustoiminta

Hakijan on luovutettava julkistamistaan tutkimuksista maksutta yksi kappale Poliisiammattikorkeakoululle toiminnan suunnittelua varten. Julkaistu tutkimus tulee lähettää Poliisiammattikorkeakoululle julkaisun jälkeen ilman erillistä pyyntöä. Tutkimus voi olla sähköisessä muodossa.

Tietojen esillehaku, käsittely ja muut ehdot

Tämän luvan nojalla saadut tiedot ovat salassa pidettäviä ja niitä saa käyttää vain lupahakemuksessa ja tutkimussuunnitelmassa määriteltyyn tutkimukseen. Tutkimusluvan perusteella saadun aineiston hyödyntämiseen muissa julkaisuissa tai aineiston edelleen luovuttamiseen on pyydettävä lupa Poliisihallituksesta.

Kyselytutkimuksen toteuttamisessa on noudatettava poliisihallinnon yleisiä tutkimuslupakäytäntöjä. Hakijan tulee sopia suoraan poliisiyksiköiden kanssa kyselytutkimukseen liittyvistä tarkemmista menettelytavoista ja muista yksityiskohdista. Edellä kirjattu menettely koskee myös opinnäytetyön tekijän, ohjaajien sekä muiden yhteistyötahojen sosiaalisten kontaktien hyödyntämistä kyselytutkimuksessa. Kyselytutkimuksesta sovittaessa on esitettävä voimassa oleva tutkimuslupa. Kysely- ja haastattelututkimukset tulee toteuttaa poliisihallinnossa siten, ettei niistä aiheudu merkittävää vahinkoa tai haittaa virkatehtävien hoidolle. Tutkimukseen osallistumisen tulee perustua vapaaehtoisuuteen.

Tutkimuksen tekijä ei saa paljastaa salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä, eikä muutakaan tietoonsa saamaansa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus. Tutkimuksen tekijä ei saa käyttää salassa pidettäviä tietoja omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi. Vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto ovat voimassa myös tutkimuksen päätyttyä.

Tutkimuksen tekijä vastaa osaltaan siitä, että tutkimusaineistoa käsitellään ja säilytetään hakemuksessa mainitussa työn suorituspaikassa sekä muun käsittelyn yhteydessä lain edellyttämällä tavalla siten, etteivät tiedot voi paljastua sivullisille. Sähköisessä muodossa olevaa tutkimusaineistoa saa säilyttää ainoastaan sellaisissa tietokoneissa ja elektronisissa laitteissa, joissa käytetään aina kiintolevyn ja muiden tietovälineiden² vahvaa salausta sekä asianmukaisia tietoturvaohjelmistoja ja -ratkaisuja. Tutkimuksen tekijän on myös ennen käyttöä varmistuttava siitä, että kiintolevyllä tai muulla tietovälineellä ei ole haitta-, vakoilu- tai muita haitallisia ohjelmia tai tiedostoja. Henkilötietojen käsittelyssä ja aineiston suojaamisessa tulee lisäksi noudattaa poliisihallinnossa tietoturvasta, tietosuojasta ja etätyöstä annettuja ohjeita ja määräyksiä. Tutkimusaineistoa ei saa missään vaiheessa säilyttää eikä muutoinkaan käsitellä pilvipalveluissa.

Ainoastaan salassapitositoumuksen allekirjoittaneella tutkijalla on oikeus käsitellä tämän luvan nojalla saatuja salassa pidettäviä tietoja. Hakijan on huolehdittava siitä, ettei tutkimuksessa julkaistavien tietojen kautta ole kukaan henkilö tunnistettavissa välittömästi tai välillisesti esimerkiksi otannan pienuuden vuoksi. Tutkimuksessa ei saa ottaa yhteyttä ulkopuolisiin henkilöihin tutkimusaineistosta saatujen tietojen perusteella.

Henkilötietojen käsittelyn kaikissa vaiheissa tulee noudattaa tietosuojaa ja tietoturvaa koskevaa lainsäädäntöä ja periaatteita. Tutkimuksen tekijä vastaa siitä, että kyselytutkimukseen osallistuvat saavat yleisen tietosuojasetuksen edellyttämää informaatiota henkilötietojensa käsittelystä (lisätietoja esimerkiksi www.tietosuoja.fi). Tutkimuksessa tulee lisäksi noudattaa yleisiä tutkimuseettisiä periaatteita ja ohjeita (esimerkiksi <http://www.tenk.fi>).

Tietojen hävittäminen ja arkistointi

Tutkimuksen päätyttyä yksittäisen henkilön identifiointin mahdollistava tutkimusaineisto tulee hävittää tai siirtää arkistoitavaksi tai sen tiedot tulee muuttaa sellaiseen muotoon, ettei tiedon kohde ole niitä tunnistettavissa, kun henkilötiedot eivät ole enää tarpeen tutkimuksen suorittamiseksi tai sen tulosten asianmukaisuuden varmistamiseksi. Muutettaessa tietoja sellaiseen muotoon, ettei tiedon kohde ole niistä tunnistettavissa tulee kiinnittää erityistä huomiota merkintöihin, joista henkilö on välillisesti tunnistettavissa.

Paperitilusteina tai sähköisessä muodossa olevat salassa pidettävät tiedot tulee hävittää silppuamalla tai muulla vastaavalla menetelmällä siten, etteivät tiedot ole toimenpiteiden jälkeen palautettavissa.

² Tietovälineellä tarkoitetaan tässä luvussa sähköisessä muodossa olevan tiedon tallentamiseen tarkoitettua optista, elektronista tai magneettista välinettä (muisti).

Muutoksenhaku	Tähän päätökseen saa hakea muutosta valittamalla Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen. Valitusosoitus on liitteenä. Tämä päätös on postitettu lähetyssasiakirjoista ilmenevänä ajankohtana.
Sovelletut lainkohdat	Tietosuojalaki (1050/2018) 4, 6, 7 ja 31 § Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 23, 24 ja 28 § Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679 5, 6, 7, 12, 13 ja 89 art.
	Ylitarkastaja Harri Kukkola
	Ylitarkastaja Jaana Nieminen
	Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 08.01.2021 klo 08:46. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaa- mosta.
Liitteet	Hakemus liitteineen Valitusosoitus
Jakelu	Noora Armila
Tiedoksi	Poliisilaitokset Poliisiammattikorkeakoulu

LIITE 3: SAATEKIRJE JA LINKKI KYSELYYN

Hei!

Suoritan AMK-opintoja Poliisiammattikorkeakoulussa ja teen opinnäytetyötäni poliisien käyttämistä kuulustelumenetelmistä Suomessa. Opinnäytetyöni tarkoitus on selvittää kuulustelumenetelmien tuntemusta ja käyttöä työelämässä sekä kuulustelumenetelmiin liittyviä (jatko)koulutustarpeita. Aikaa kyselyyn vastaamiselle on 12.-27.1.2021.

Pyydänkin vastaamaan kyselyyn seuraavasta linkistä:

<https://link.webropolsurveys.com/S/05161918D9F41379>

Linkki on julkinen, jonka vuoksi vastaajaa ei ole mahdollista selvittää tai jäljittää. Vastauksia tullaan säilyttämään tietoturva-asiat huomioiden, eikä siihen ole pääsyä ulkopuolisilla. Vastaajien henkilötietoja tai muita yksilöiviä tietoja ei kysytä lomakkeessa, ja myös opinnäytetyössä vastauksia tullaan käsittelemään täysin anonymisti. Opinnäytetyön valmistuttua aineisto hävitetään. Tutkimuslupa on haettu Poliisihallitukselta (ohessa).

Vastaamalla kyselyyn, annat suostumuksen tutkimukseen osallistumiselle ja vastauksia koskevien tietojen julkaisemiseen opinnäytetyössä sekä autat koulutuksen kehittämisessä! Voit olla yhteydessä opinnäytetyön tekijään, mikäli herää kysymyksiä tutkimukseen liittyen.

Kiitos osallistumisesta!

Noora Armila

noora.armila@edu.polamk.fi; noora.armila@poliisi.fi

Opinnäytetyön ohjaaja:

Jasmin Kaunisto, jasmin.kaunisto@poliisi.fi